

Tutkintavankeusolosuhteiden parantaminen

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

Tutkintavankeusolosuhteiden parantaminen



Edita Prima Oy, Helsinki 2010

22.11.2010

Julkaisun nimi	Tutkintavankeusolosuhteiden parantaminen		
Tekijä	Ulla Mohell (pj), Juho Martikainen (s), Erika Uotila (s)		
Oikeusministeriön julkaisu	Mietintöjä ja lausuntoja	Sarjanumero	81/2010
OSKARI numero	OM 14/69/2008	HARE numero	OM019:00/2009
ISSN-L	1798-7091		
ISSN (nid.)	1798-7091	ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (nid.)	978-952-259-072-5	ISBN (PDF)	978-952-259-073-2
Asia- ja avainsanat	tutkintavankeus, tutkintavanki, poliisin säilytystilat, vankilat, tutkintavangin olosuhteet, yhteydenpitorajoitus		
Tiivistelmä	<p>Oikeusministeriö asetti 11.2.2009 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää tutkintavankien sijoittamiseen ja kohteluun liittyviä kysymyksiä. Työryhmän tehtävänä oli erityisesti selvittää keinoja tutkintavankien määrän vähentämiseksi poliisin tiloissa; pohtia keinoja, joilla voitaisiin parantaa poliisin tiloissa säilytettävien tutkintavankien olosuhteita, kuten mahdollisuuksia osallistua toimintoihin ja ulkoiluun ja saada terveydenhuoltopalveluja; tutkia keinoja, joilla tutkintavangin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkintavastuu ja vastuu tutkintavangin säilyttämisestä voitaisiin nykyistä paremmin eriyttää poliisin toiminnassa; sekä tehdä ehdotukset tarpeellisista toiminnallisista ja lainsäädännöllisistä muutoksista.</p> <p>Työryhmä on jakanut ehdotuksensa välttämättömiin ja suositeltaviin toimenpiteisiin. Työryhmä ehdottaa, että paloturvallisuus poliisin säilytystiloissa saatetaan viipymättä pelastuslainsäädännön edellyttämälle tasolle. Työryhmä ehdottaa myös, että tutkintavankien säilytystä keskitetään nykyistä harvemmille poliisiase-mille ja nämä tilat poliisivankiloissa peruskorjataan lainsäädännön vaatimukset täyttäväksi. Työryhmä ehdottaa lisäksi, että erityisesti naistutkintavangeille tarkoitettujen tilojen suunniteltua peruskorjausta nopeutettaisiin. Ihmisoikeuksien valvontaelinten suositusten totuttamiseksi työryhmä ehdottaa myös lain muuttamista siten, että tutkintavanki siirrettäisiin poliisin tiloista vankilaan nykyistä nopeammin. Tämä lisäisi tutkintavankien määrää vankiloissa työryhmän arvion mukaan keskimäärin 20–35 vangilla päivässä. Tutkintavankien määrän nousu vankiloissa edellyttäisi, että heidän sijoittamisensa vankiloihin selvitetäisiin kokonaisuudessaan uudelleen. Samalla yhteydenpitorajoitusten täytäntöönpanoa tulisi tehostaa ja kuulustelutiloja vankiloissa parantaa. Työryhmä katsoo myös, että Euroopan neuvoston kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan komitean (CPT) vaatimus esitutkintavastuun ja säilytysvastuun erottelusta täytyy toteuttaa tutkintavangin oikeuksien turvaamiseksi.</p> <p>Mietintöön sisältyy myös useita muita ehdotuksia ja suosituksia, jotka on koottu tiivistelmäksi mietinnön alkuun.</p>		

22.11.2010

Publikationens titel	Förbättrande av häktningsförhållanden		
Författare	Ulla Mohell (ordf.), Juho Martikainen (sekr.), Erika Uotila (sekr.)		
Justitieministeriets publikation	Betänkanden och utlåtanden	Serienummer	81/2010
OSKARI nummer	OM 14/69/2008	HARE nummer	OM019:00/2009
ISSN-L	1798-7091		
ISSN (häft.)	1798-7091	ISSN (PDF)	1798-7105
ISBN (häft.)	978-952-259-072-5	ISBN (PDF)	978-952-259-073-2
Sak- och nyckelord	häktning, häktad, förvaringslokaler hos polisen, fängelser, häktades förhållanden, kontaktbegränsning		
Referat	<p>Justitieministeriet tillsatte den 11 februari 2009 en arbetsgrupp med uppgiften att utreda frågor som anknyter till placeringen och bemötandet av häktade. Arbetsgruppens uppgift var särskilt att utreda sätt att minska antalet häktade i polisens lokaler, överväga sätt att förbättra förhållanden hos häktade som förvaras i polisens lokaler, t.ex. möjligheter till deltagande i sysselsättning och vistelse utomhus och möjlighet att få hälsovårdstjänster, utreda sätt på vilka ansvaret för undersökning av ett brott som den häktade misstänks ha begått och ansvaret för förvaringen av den häktade kan bättre än i dag differentieras inom polisens verksamhet samt att lägga fram förslag till behövliga ändringar i verksamheten och lagstiftningen.</p> <p>Arbetsgruppen har delat sina förslag i nödvändiga och rekommendabla åtgärder. Arbetsgruppen föreslår att brandsäkerheten i polisens förvaringslokaler förbättras ofördröjligen till den nivå som räddningslagstiftningen kräver. Arbetsgruppen föreslår också att förvaringen av häktade centraliseras till allt färre polisstationer och att dessa lokaler i polisfängelser byggs om så att de fyller de krav som lagstiftningen ställer. Arbetsgruppen föreslår ytterligare att den planerade ombyggnaden av lokaler som särskilt har reserverats för kvinnliga häktade försnabbas. För att de rekommendationer som övervakningsorganen för de mänskliga rättigheterna har gett kan genomföras föreslår arbetsgruppen att lagen ändras så att en häktad förflyttas snabbare från polisens lokaler till fängelse. Detta ökar antalet häktade i fängelser enligt arbetsgruppens uppskattning i genomsnitt med 20–35 häktade per dag. Det ökade antalet häktade i fängelser förutsätter att placeringen av dem i fängelser planeras i sin helhet på nytt. Samtidigt ska verkställigheten av kontaktbegränsningar effektiviseras och fängelsernas förhørslokaler göras bättre. Arbetsgruppen anser också att kravet på differentieringen av förundersökningsansvaret och förvaringsansvaret som ställts av Europarådets kommitté för förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (CPT) måste genomföras för att de häktades rättigheter kan garanteras.</p>		

Betänkandet innehåller också flera andra förslag och rekommendationer som har samlats i ett sammandrag i början av betänkandet.

Oikeusministeriölle

TUTKINTAVANKEUSTYÖRYHMÄ

Oikeusministeriö asetti 11.2.2009 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää tutkintavankien sijoittamiseen ja kohteluun liittyviä kysymyksiä. Työryhmän tehtävänä oli erityisesti:

- 1) selvittää keinoja tutkintavankien määrän vähentämiseksi poliisin tiloissa;
- 2) pohtia keinoja, joilla voitaisiin parantaa poliisin tiloissa säilytettävien tutkintavankien olosuhteita, kuten mahdollisuuksia osallistua toimintoihin ja ulkoiluun ja saada terveydenhuoltopalveluja;
- 3) tutkia keinoja, joilla tutkintavangin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkintavastuu ja vastuu tutkintavangin säilyttämisestä voitaisiin nykyistä paremmin eriyttää poliisin toiminnassa; sekä
- 4) tehdä ehdotukset tarpeellisista toiminnallisista ja lainsäädännöllisistä muutoksista.

Työryhmän puheenjohtajana toimi lainsäädäntöneuvos Ulla Mohell oikeusministeriöstä, varapuheenjohtajana poliisiylitarkastaja Keijo Suuripää sisäasiainministeriöstä ja jäsenenä ylitarkastaja Ari Juuti Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköstä, kihlakunnansyyttäjä Jenni Korvenmaa Helsingin syyttäjänvirastosta, johtaja Tuomo Kärjenmäki Hämeenlinnan vankilasta, käräjätuomari Outi Nokso-Koivisto Espoon käräjäoikeudesta, komisario Ari Oja, Länsi-Uudenmaan poliisilaitoksesta, ylikomisario Heikki Porola Helsingin poliisilaitoksesta, johtaja Eeva Säisä Jokelan vankilasta. Myöhemmin 4.6.2010 työryhmän jäseniksi nimettiin myös poliisitarkastaja Ari-Pekka Calin Poliisihallituksesta ja ylikomisario Jorma Makkonen Helsingin poliisilaitoksesta. Työryhmän sihteereinä ovat toimineet hallitussihteeri Juhon Martikainen ja 26.11.2009 alkaen suunnittelija Erika Uotila oikeusministeriöstä. Työryhmässä pysyvänä asiantuntijana toimi neuvotteleva virkamies Kirsti Kuivajärvi oikeusministeriöstä ja hänen siirryttyään toisiin tehtäviin neuvotteleva virkamies Kimmo Hyphen oikeusministeriöstä siihen asti, kun hänkin siirtyi toisiin tehtäviin.

Työryhmän toimikausi oli 11.2.2009–31.12.2009. Työryhmän määräaika pidennettiin

29.10.2010 saakka. Työryhmä otti nimekseen tutkintavankeustyöryhmä.

Työryhmä on kokoontunut yhteensä 22 kertaa. Työryhmä on työnsä aikana vierailut Vantaan vankilassa, Turun vankilassa, Espoon poliisivankilassa, Vantaan poliisivankilassa ja Turun poliisivankilassa. Työryhmä on kuullut rikoskomisario Rauli Salosta, rikoskomisario Jarmo Keskitaloa, rikoskomisario Jari Rättyä, rikoskomisario Juha Tompuria ja rikosylikomisario Juha Rautaheimoa, vankilanjohtaja Samuli Laulumaata ja oikeusasiamiehensihteeri Mikko Eteläpäättä tutkintavankien olosuhteista ja valvonnasta. Lisäksi työryhmä on kuullut hallitussihteeri Anne Hartonevaa vanginkuljetuksesta ja Kirsi Junttilaa tutkintavankien tapaamisoikeuksista.

Tarkastaja Esko Mäkinen poliisin tekniikkakeskuksesta ja rakennusarkkitehti Marketta Rissanen Rikosseuraamuslaitoksesta ovat osallistuneet työryhmän ehdottamien tilojen kuntoa parantavien toimenpiteiden ja niiden kustannusten arvioimiseen.

Työryhmä on laatinut ehdotuksen tehtävänantonsa mukaisiksi toimenpiteiksi. Työryhmän ehdotukset on tiivistetty mietinnön alkuun. Välttämättömimpänä toimenpiteenä työryhmä pitää poliisin säilytystilojen kunnostamista rakennus- ja pelastuslainsäädännön ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden edellyttämälle tasolle.

Helsingissä 9 päivänä marraskuuta 2010



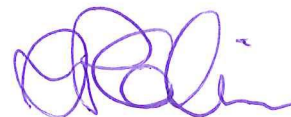
Ulla Mohell



Keijo Suuripää



Ari Juuti



Ari-Pekka Calin



Jenni Korvenmaa



Tuomo Kärjenmäki



Outi Nokso-Koivisto



Ari Oja



Heikki Porola



Eeva Säisä



Jorma Makkonen



Erika Uotila



Juho Martikainen

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ TYÖRYHMÄN EHDOTUKSISTA	11
1. JOHDANTO	15
1.1 Työryhmän toimeksiannon taustaa	15
1.2 Aikaisemmat tutkintavankeutta koskeneet selvitykset ja vireillä olevat hankkeet	16
1.2.1 Tutkintavankeudessa tapahtuneet keskeiset muutokset 1980- ja 1990-luvuilla	16
1.2.2 Tutkintavankeustyöryhmän mietintö 2004	17
1.2.3 Tutkintavankeustyöryhmän jälkeen tapahtunut kehitys	17
1.2.4 Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistaminen	18
1.2.5 Vanginkuljetus	18
1.2.6 Pitkittyneet oikeudenkäynnit	18
2 TUTKINTAVANKEUDEN NYKYTILA	19
2.1 Tutkintavankeutta koskeva lainsäädäntö	19
2.1.1 Perustuslaki	19
2.1.2 Pakkokeinolaki	20
2.1.3 Tutkintavankeuslaki	21
2.1.4 Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta	22
2.2 Tutkintavankien säilytystilat	23
2.2.1 Tutkintavankien säilytystilat poliisilla	23
2.2.2 Tutkintavankien säilytystilat vankiloissa	25
2.3 Tutkintavankeutta koskevaa tilastotietoa	27
2.3.1 Vangitseminen	27
2.3.2 Vangittujen säilyttäminen	29
2.4 Kysely tutkintavankeuden nykytilasta	34
2.5 Muuta tutkintavankien nykytilanteesta	37
2.5.1 Tutkintavankien tapaamisoikeudet	37
2.5.2 Tutkintavankien kuljetukset	37
3 KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET JA SUOSITUKSET	38
3.1 Kansainväliset sopimukset	38
3.2 Kansainväliset suositukset	40
3.3. Euroopan neuvoston kidutuksenvastaisen komitean (CPT) suositukset	42
4. TUTKINTAVANKEUDEN KANSAINVÄLINEN VERTAILU	46
4.1 Ruotsi	46
4.2 Norja	47
4.3 Tanska	48
4.4. Tutkintavankeus muissa Euroopan maissa	50
4.4.1 Tutkintavankeuden perusteet ja tutkintavankien kohtelu	51
4.4.2 Tutkintavankeuden vaihtoehdot	51
4.4.3 Keinoja tutkintavankeusaikojen lyhentämiseksi	52
4.4.4 Keinoja tutkintavankien olosuhteiden parantamiseksi	53

5. TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET TUTKINTAVANKEUDEN KEHITTÄMISEKSI	54
5.1 Tutkintavankeuden toimeenpano kansainväliset suositukset huomioon ottaen	54
5.2 Nykytilan ongelmat ja työryhmän ehdotukset	55
5.2.1 Tutkintavankien määrä ja tutkintavankeuden kesto	55
5.2.2 Tutkintavankeuden vaihtoehdot	57
5.2.3 Tutkintavankien säilyttämisen vähentäminen poliisivankiloissa	57
5.2.4 Tutkintavankien olosuhteet ja toiminnot	60
5.2.5 Yhdenmukaiset oikeudet	62
5.2.6 Muut nykytilan ongelmat ja ehdotukset	64

Tiivistelmä työryhmän ehdotuksista

Välttämättömät toimenpiteet:

1. Työryhmä ehdottaa, että paloturvallisuus vapautensa menettäneiden poliisin säilytystiloissa saatetaan viipymättä pelastuslain edellyttämälle tasolle. Yhtenä ratkaisuna tähän on säilytystilojen varustaminen automaattisilla palonsammutuslaitteistoilla. Poliisihallituksen arvion mukaan vapautensa menettäneiden säilytystilojen turvallisuustason parantaminen vuoteen 2015 mennessä vaatisi noin 4 miljoonan euron investoinnit.
2. Työryhmä katsoo, että tavoitteena tulee olla tutkintavankien säilytyksen keskittäminen nykyistä harvemmille poliisiasemille. Työryhmä ehdottaa, että näiden poliisiasemien poliisivankiloiden tilat peruskorjataan siten, että sellit, tutkintavangeille tarkoitetut aktiivitoimintotilat ja ulkoilutilat korjataan asianmukaiseen kuntoon. Tässä yhteydessä muutamassa poliisivankilassa vielä käytössä olevat ulkoiluhäkit poistetaan käytöstä. Tiloihin rakennetaan mahdollisuuksien mukaan myös saunatilat. Työryhmän saaman alustavan arvion mukaan näiden tilojen kunnostaminen maksaisi noin 7,6 miljoonaa euroa. Jos ainoastaan tutkintavankien säilyttämiseen käytetyt tilat kunnostettaisiin, siitä aiheutuisi noin 3,5 miljoonan euron kustannukset. Peruskorjausten tekeminen kaikissa näissä säilytystiloissa tulee aloittaa mahdollisimman pikaisesti. Korjauskustannusten vaikutus vuokriin on arviolta 240 000 €/vuosi.
3. Työryhmä ehdottaa, että selvitetään mahdollisuudet nopeuttaa paljusellien poistamista käytöstä erityisesti naistutkintavankien tiloissa Hämeenlinnan vankilassa.
4. Työryhmä pitää kysymystä vankiloiden ja poliisivankiloiden tilojen saattamisesta pelastus- ja rakennuslainsäädännön ja kansainvälisten ihmisoikeusveloitteiden vaatimusten asettamalle tasolle välttämättömänä toteuttaa mahdollisimman nopeasti, ja ehdottaa, että asia pyritään saamaan seuraavaan hallitusohjelmaan.
5. Työryhmä toteaa, että tutkintavankien tapaamisolosuhteiden parantamiseksi tulee poliisivankiloiden yhteyteen edellä mainittujen korjaushankkeiden yhteydessä rakentaa tila valvomattomien tapaamisten mahdollistamiseksi. Erityisesti asianajajien ja muiden oikeusavustajien tapaamiset tulee järjestää valvomattomissa tiloissa ja siten, että tutkintavangin ja hänen avustajansa välillä ei ole asiakirjojen vaihtamisen ja käsittelyn estävää väliseinää.
6. Työryhmä ehdottaa, että tutkintavankien sijoittaminen vankiloihin arvioidaan kokonaisuutena uudelleen siten, että yliasutusta tietyissä vankiloissa voidaan purkaa. Vankipaikkamitoituksessa otetaan huomioon se, että nykyistä suurempi osa tutkintavangeista säilytetään vankiloissa eikä enää poliisivankiloissa.
7. Työryhmä ehdottaa, että tutkintavankien säilyttäviin tutkintavankiloihin rakennetaan kunnolliset kuulustelutilat. Kuulustelutilan rakentaminen jokaiseen tutkintavankilaan maksaisi noin 300 000 euroa. Lisäksi yhteydenpitorajoitusten valvonnan

sekä erilläänpidon asettamat vaatimukset otetaan jatkossa huomioon sekä vankiloiden käytännöissä että myös vankiloita rakennettaessa ja peruskorjattaessa.

8. *Työryhmä ehdottaa, että tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:ää muutetaan siten, että säännös edellyttäisi tutkintavangin sijoittamista tavalliseen vankilaan nykyistä nopeammin. Työryhmä ehdottaa, että tutkintavangin poliisivankilassa säilyttämisen lähtökohtaista enimmäisaikaa laskettaisiin nykyisestä neljästä viikosta kahteen viikkoon. Perusteita työryhmä ei ehdota muutettavaksi, vaan sijoittaminen poliisin tiloihin edellyttäisi nykyiseen tapaan, että sijoittaminen olisi välttämätöntä tutkintavankien erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka että rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii. Kuten nykyisinkin tästä voitaisiin poiketa, jos tutkintavangin säilyttämiselle poliisivankilassa olisi erittäin painava syy. Pakkokeinolainsäädännön uudistamisen yhteydessä on tarkoitus täsmentää menettelyä, jolla sijoittaminen poliisin säilytystilaan saatetaan tuomioistuimen käsiteltäväksi. Työryhmä pitää tältä osin hallituksen esityksessä (HE 222/2010 vp) ehdotettuja täsmennyksiä riittävinä.*
9. *Työryhmä katsoo, ettei tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 4 momentissa tarkoitettuna erittäin painavana syynä lähtökohtaisesti pidettäisi tutkintavangin omaa pyyntöä. Omasta pyynnöstään poliisivankilassa säilytettävät siirrettäisiin tavalliseen vankilaan, jollei yksittäistapauksessa olisi esimerkiksi vangin turvallisuuden takaamisesta johtuvaa poikkeuksellista syytä säilyttää tutkintavankia poliisivankilassa.*
10. *Työryhmä ehdottaa, että yhteydenpitorajoitusten valvontaa kehitetään poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyönä. Lisäksi työryhmä ehdottaa, että poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmiä kehitetään nykyistä yhtenäisemmiksi siten, että vankien sijoitteluun liittyvät turvallisuustekijät ja mahdolliset yhteydenpitorajoitukset pystytään ottamaan huomioon tutkintavankeuden toimeenpanossa ja tieto on saatavilla sähköisessä muodossa.*
11. *Työryhmä ehdottaa, että arvioidaan poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen rekistereitä koskevien säännösten muutostarpeet siten, että yhteydenpitorajoituksia valvovien virkamiesten on mahdollista saada rekistereistä valvonnan kannalta tarvittavat tiedot esteettömästi ja ajantasaisina.*
12. *Työryhmä toteaa, että Euroopan neuvoston kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan komitean (CPT) vaatimus esitutkintavastuun ja säilytysvastuun erottelusta täytyy toteuttaa tutkintavangin oikeuksien turvaamiseksi. Työryhmä ehdottaa, että Poliisihallitus antaa poliisivankiloille yhtenäiset ohjeet siitä, mistä asioista lainsäädännön mukaan päättää säilytyksestä vastaava virkamies ja mistä asioista tutkinnasta vastaava virkamies.*
13. *Työryhmä ehdottaa, että Poliisihallitus laatii CPT:n suositusten mukaiset yhtenäiset ohjeet tutkintavankien päiväjärjestyksestä ja huolehtii siitä, että käytännöt poliisivankiloissa uudistetaan ohjeistuksen mukaisesti. Lisäksi Poliisihallituksen tulee varmistaa, että henkilöstölle tarjotaan riittävä koulutus.*

14. Työryhmä pitää tärkeänä, että oikeus avustajan käyttämiseen tulee sallia ennen virallisen kuulustelun alkua. Vapautensa menettäneelle tulee ilmoittaa hänen oikeuksistaan kirjallisesti ja hänen ymmärtämällään kielellä. Myös tiedot laitoksen päiväjärjestyksestä tulee antaa vangitulle kirjallisena.
15. Työryhmä esittää, että poliisilaitokset ryhtyvät yhteistyössä paikallisten terveydenhuoltoviranomaisten kanssa toimenpiteisiin terveydenhuollon järjestämiseksi siten, että terveydenhuollon palvelut ovat tutkintavankien saatavilla kaikissa poliisivankiloissa.
16. Työryhmä esittää, että niin vankiloissa kuin poliisivankiloissa pyritään siihen, että tutkintavangille tarjotaan tarvittaessa tilaisuus päästä terveydenhuoltohenkilöstön vastaanotolle mahdollisimman nopeasti.
17. Työryhmä ehdottaa, että käynnistetään kattava selvitys tutkintavankeuden erilaisista vaihtoehdoista, vaikutuksista ja niiden soveltuvuudesta sekä mahdollisuudesta ottaa niitä käyttöön Suomessa. Tämä on tärkeää myös uusien EU:n puitteissa valmisteilla tai implementoitavana olevien puitepäästösten ja direktiivien kansallista soveltamista valmisteltaessa.

Suosittelavat toimenpiteet:

18. Työryhmä ehdottaa, että tutkintavankien toimintamahdollisuuksia ja toimintaohjelmia tulee lisätä vankiloissa. Tulosohjauksessa painotetaan tutkintavankien mahdollisuutta sellin ulkopuolisiin toimintoihin osallistumiseen. Tätä voidaan edistää myös siten, että rangaistusajan suunnittelu aloitetaan jo tutkintavankeusaikana.
19. Työryhmä ehdottaa, että selvitetään, tulisiko poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia täsmentää tutkintavankien kohtelun saattamiseksi yhdenmukaiseksi sekä vankiloissa että poliisivankiloissa. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota toimintojen järjestämistä koskevaan sääntelyyn.
20. Työryhmä ehdottaa, että poliisin tietojärjestelmiin tehtäisiin tarvittavat muutokset siten, että ohjeistukset eri perusteiden poliisin tiloissa säilytettävistä tulisivat automaattisesti esiin, kun kiinnioton peruste kirjataan tietojärjestelmään. Työryhmän mielestä myös henkilöstön koulutusta on syytä lisätä.
21. Työryhmä ehdottaa, että videoneuvottelulaitteet hankitaan jokaiseen poliisivankilaan ja vankilaan ja niiden käyttöä vangitsemisasiossa lisätään. Videoneuvottelulaitteiden käytön tulisi olla ensisijaista vangitsemisestä ja yhteydenpitorajoituksista päätettäessä.
22. Työryhmä ehdottaa, että selvitetäisiin mahdollisuutta laajentaa videoneuvottelulaitteiden käyttöalaa sellaisten rikosasioiden oikeuskäsittelyyn, joissa tutkintavanki tai vanki on vastaajana.

23. Työryhmä pitää meneillään olevia toimenpiteitä rikosprosessin keston lyhentämiseksi tarpeellisina. Esimerkiksi esitutinnan rajoittamista, rikosasioiden käsittelyn keskittämistä ja prosessisuunnittelua kehitettäessä vangitsemiseen liittyvät seikat tulisi ottaa yhtenä tekijänä huomioon. Erityisesti ulkomaalaisten vangittujen rikosasioita varten voitaisiin arvioida joudutetun käsittelyn käyttöönottamista.
24. Työryhmä ehdottaa, että tutkintavankeuteen ja yhteydenpitorajoituksiin liittyviä tilastollisia ongelmia ja niiden syitä selvitetään perusteellisesti. Samalla pyritään löytämään ratkaisuja, joilla tilastojen oikeellisuutta ja käyttökelpoisuutta parannetaan nykyisestä. Selvitys voitaisiin toteuttaa joko osana edellä mainittua tutkintavankeuden vaihtoehtoja koskevaa selvitystä taikka itsenäisenä selvitystyönä.
25. Työryhmä ehdottaa, että syyttäjille, tuomareille, poliiseille ja rikosseuraamusalan henkilökunnalle järjestetään koulutusta uudistuksista.

1. Johdanto

1.1 Työryhmän toimeksiannon taustaa

Tutkintavankeudella tarkoitetaan aikaa, jonka rikoksesta epäilty on vangittuna rikoksen johdosta ennen lainvoimaista tai täytäntöönpanokelpoista tuomiota. Tutkintavankeudella pyritään ennen kaikkea turvaamaan esitutinnan ja oikeudenkäynnin asianmukainen toteutuminen.

Tutkintavangeiksi tulleiden määrä on laskenut 1980-luvun huippuvuosista. Tutkintavangeiksi tulleiden määrä ja tutkintavankien keskimäärä laski 1990-luvulla, mutta kääntyi jälleen kasvuun 2000-luvulla. Vuonna 2008 tutkintavankeja oli päivittäin vangittuna keskimäärin 660, kun vielä vuonna 1995 vangittuja oli puolet vähemmän. Syynä tutkintavankien määrän lisääntymiseen on sisään tulleiden tutkintavankien määrän kasvu 1990-luvulta lähtien sekä tutkintavankeusaikojen pidentyminen. Tutkintavankeusaikojen keskimääräinen kesto on pidentynyt kymmenessä vuodessa yli kuukaudella.

Kehityksen syiksi on esitetty rikollisuuskehityksessä tapahtuneita muutoksia kuten huumausainerikollisuuden ja järjestäytyneen rikollisuuden lisääntymistä sekä rikollisuuden kansainvälistymistä. Ulkomaalaisten vankien ja samalla ulkomaalaisten tutkintavankien määrä on 2000-luvulla lisääntynyt. Myös muuttunut lainsäädäntö eli vuonna 1998 toteutettu rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistus kokonaisuudessaan sekä vangitsemisen edellytysten väljentäminen vuonna 1995 ovat todennäköisesti osaltaan lisänneet tutkintavankien määrää. Lisäksi tiedonhankintamenetelmät, kuten telepakkokeinot, ovat kehittyneet. Tämä on omalta osaltaan pidentänyt ja laajentanut rikosten esitutkintaa. Yhtenä syynä tutkintavankien keskimäärän kasvulle onkin rikosprosessin keston pidentyminen.

Tutkintavangeista valtaosa on sijoitettu vankiloihin, mutta noin kuudesosa on vangittuna poliisin ylläpitämissä poliisivankiloissa. Tutkintavanki voi toisinaan joutua viettämään poliisivankilassa pitkänkin ajan esitutkintaan liittyvistä syistä tai omasta tahdostaan. Tämä on ongelmallista, koska poliisivankiloissa ei juuri voida tarjota virikkeellistä toimintaa ja olosuhteet soveltuvat huonosti pitkäaikaiseen asumiseen.

Euroopan neuvoston kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva komitea (CPT) kävi Suomessa neljännen määräämisaikastarkastuksella 20.4.–30.4.2008. Komitea antoi raportissaan useita suosituksia poliisin tiloissa säilytettävien henkilöiden ja tutkintavankien kohtelusta ja oikeuksien turvaamisesta. Suosituksissa kiinnitetään huomiota muun muassa tutkintavankien mahdollisuuksiin osallistua toimintoihin ja ulkoiluun ja saada terveydenhuoltopalveluja. Lisäksi CPT huomautti, että poliisin tiloissa säilytettävien henkilöiden tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkintavastuu ja vastuu vangin säilyttämisestä pitäisi eriyttää. Jos tutkintavastuu ja vastuu tutkintavangin olosuhteista ja säilyttämisestä ovat samalla taholla, järjestelyssä piilee CPT:n mielestä tutkintavangin painostamisvaara. CPT on kiinnittänyt huomiota samoihin asioihin jo aikaisemmissa raporteissaan.

Suomi on ilmoittanut CPT:lle perustavansa oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön työryhmän selvittämään keinoja poliisivankiloissa säilytettävien tutkintavankien määrän

vähentämiseksi. Lisäksi Suomi on ilmoittanut, että se antaa tarvittavat säännökset ja määräykset, joilla tutkintavankien säilytysaikoja poliisivankiloissa pyritään vähentämään. Suomi on myös luvannut ryhtyä toimenpiteisiin tutkintatoiminnan ja säilytystoiminnan erottamiseksi poliisihallinnon uudistuksen yhteydessä. Raportissaan CPT pyytää Suomea toimittamaan sille tiedot yllä mainituista toimenpiteistä ja työryhmän ehdotuksista.

Oikeusministeriö asetti 11.2.2009 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää tutkintavankien sijoittamiseen ja kohteluun liittyviä kysymyksiä. Työryhmän tehtävänä on erityisesti:

- selvittää keinoja tutkintavankien määrän vähentämiseksi poliisin tiloissa;
- pohtia keinoja, joilla voitaisiin parantaa poliisin tiloissa säilytettävien tutkintavankien olosuhteita, kuten mahdollisuuksia osallistua toimintoihin ja ulkoiluun ja saada terveydenhuoltopalveluja;
- tutkia keinoja, joilla tutkintavankien tekemäksi epäillyn rikoksen tutkintavastuu ja vastuu tutkintavankien säilyttämisestä voitaisiin nykyistä paremmin eriyttää poliisin toiminnassa; sekä
- tehdä ehdotukset tarpeellisista toiminnallisista ja lainsäädännöllisistä muutoksista.

Työryhmän selvitys ja ehdotukset esitetään tässä mietinnössä. Työryhmätyöskentelyn aikana tehtyjen kyselytutkimusten, kansainvälisten vertailujen ja kustannusarvioiden muistiot ovat pyydettyinä saatavilla työryhmän sihteeriltä.

1.2 Aikaisemmat tutkintavankeutta koskeneet selvitykset ja vireillä olevat hankkeet

1.2.1 Tutkintavankeudessa tapahtuneet keskeiset muutokset 1980- ja 1990-luvuilla

Tutkintavankien asema on ollut esillä jo 1980-luvun loppupuolella. Muun muassa esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamisen yhteydessä kysymys tutkintavankeudesta oli esillä. Pakkokeinolaisten muutokset alensivat tuolloin tutkintavankien määrää vankiloissa nopeasti.

Oikeusministeriöllä oli pitkään vastuu poliisivankiloitten tilojen hyväksymisestä. Tätä tehtävää toteutettiin niin, että oikeusministeriön virkamiehet tekivät tarkastuskäyntejä poliisivankiloihin. Poliisin tilojen tarkastaminen ja hyväksyminen siirtyi poliisin vastuulle vankeuslainsäädännön uudistuksen yhteydessä 1.10.2006 alkaen.

Suuremmissa määrin kysymykset tutkintavankien kohtelusta ovat kuitenkin nousseet esille vasta Euroopan neuvoston kidutuksen vastaisen komitean tarkastuksissa ja niiden aiheuttamina toimenpiteinä 2000-luvulla.

1.2.2 Tutkintavankeustyöryhmän mietintö 2004

Oikeusministeriön asettama työryhmä on selvittänyt tutkintavankeuteen liittyviä kysymyksiä edellisen kerran vuonna 2004 (Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2004:5). Työryhmän tehtävän taustalla oli tuolloin tutkintavankien määrän kasvu ja CPT:n Suomelle antamat suositukset tutkintavankien kohtelusta.

Tämä työryhmä ehdotti mietinnössään, että:

- 1) matkustuskiellon käyttöä lisättäisiin ja että matkustuskieltoa tehostettaisiin kehittämällä sen valvontaa.
- 2) selvitettäisiin ulkomailla käytössä olevien tutkintavankeuden vaihtoehtojen kuten takuun ottamista käyttöön Suomessa
- 3) esitutkintaa pyrittäisiin entisestään tiivistämään etenkin sen alkuvaiheessa. Asiaan tulisi kiinnittää huomiota poliisin tulosohjauksessa ja tutkinnanjohtajien koulutuksessa.
- 4) poliisivankiloissa eriytetään selkeästi rikostutkinnan johto muusta tutkintavangin kohtelua ja päiväjärjestystä koskevasta päätöksenteosta,
- 5) poliisivankiloissa annetaan vankeinhoidollista koulutusta tutkintavankeja valvoville ja heidän kohtelustaan vastaaville henkilöille ja että
- 6) tutkintavankien mahdollisuutta osallistua toimintoihin poliisivankiloissa lisätään. Tämä tulisi ottaa huomioon poliisivankiloita rakennettaessa ja korjattaessa. Toimintamahdollisuuksia voidaan lisätä myös poliisivankiloiden henkilöstörakennetta kehittämällä.

Työryhmä totesi lisäksi, että säännökset tutkintavankien oikeuksista olivat puutteelliset. Lainsäädännöstä puuttuivat muun muassa säännökset tutkintavankien yhteydenpidon rajoittamisesta, enimmäisajasta, joka tutkintavanki voidaan säilyttää poliisivankilassa sekä useista muista tutkintavangin oikeuksista koskevasta seikasta. Työryhmä ei tältä osin ehdottanut lainsäädännön muuttamista, koska samaan aikaan oli vireillä vankeuslain säädännön kokonaisuudistus, jossa myös tutkintavankeuslaki oli tarkoitus uudistaa.

1.2.3 Tutkintavankeustyöryhmän jälkeen tapahtunut kehitys

Vuonna 2006 tuli voimaan vankeuslainsäädännön kokonaisuudistus. Osana uudistusta säädettiin uusi tutkintavankeuslaki (768/2005). Tutkintavangin oikeusasemaa täsmennettiin säätämällä laintasoisin säännöksin tutkintavangin oikeuksista ja velvollisuuksista samoin kuin häneen kohdistuvista tarkastus- ja valvontatoimenpiteistä. Lisäksi säädettiin entistä täsmällisemmin tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta ja sen edellytyksistä. Vuonna 2007 tuli voimaan laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (841/2006), joka vastaa sisällöltään pitkälti tutkintavankeuslakia. Näillä lainmuutoksilla täsmennettiin ja parannettiin tutkintavankien oikeudellista asemaa merkittävästi.

Sähköisen valvonnan käyttöönottoa selvittänyt työryhmä tarkasteli mietinnössään (oikeusministeriön työryhmämietinnöt 2007:17) myös sähköisen valvonnan käyttöönottoa pakkokeinona. Työryhmä ehdotti, että sähköinen valvonta otettaisiin käyttöön kaikkien matkustuskieltojen valvonnassa ja että matkustuskieltoon voitaisiin liittää paikallaolovelvoite. Työryhmä ehdotti myös, että matkustuskiellon käyttöön pidättämisen ja van-

gitsemisen sijasta kiinnitettäisiin erityistä huomiota epäillyn ollessa alle 18-vuotias. Työryhmän ehdotusta sähköisesti valvotusta matkustuskiellosta ei otettu jatkovalmisteluun. Muita vaihtoehtoja tutkintavankeudelle ei ole selvitetty tarkemmin.

Sekä poliisin että syyttäjälaitoksen tulosohjauksessa on viime vuosina painotettu pitkään kestäneiden asioiden määrän vähentämistä ja esitutkintayhteistyön tiivistämistä syyttäjän ja poliisin kesken.

Vuoden 2004 työryhmämietinnössä ehdotettuja esitutkinnan johtovastuun ja säilytysvastuun erottelua ja poliisivankiloiden henkilökunnan kouluttamista vankeinhoidolliseen osaamiseen ei ole järjestelmällisesti toteutettu.

Vanhoja poliisivankiloita korjattaessa ja uusia rakennettaessa on otettu huomioon toimintojen järjestäminen tutkintavangeille. Kuitenkin edelleen suuri osa poliisivankiloista on huonossa kunnossa ja parempikuntoisissakin toimintamahdollisuudet ovat merkittävästi heikommät kuin vankiloissa.

1.2.4 Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistaminen

Esitutkinta- ja pakkokeino toimikunta on mietinnössään (Oikeusministeriön komiteamietintö 2009:2) ehdottanut joitakin muutoksia vangitsemista koskeviin pakkokeinolain ja esitutkintalain säännöksiin. Myös tutkintavangin yhteydenpitorajoituksia koskevaa sääntelyä on ehdotettu täsmennettäväksi. Hallituksen esitys esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi on annettu eduskunnalle lokakuussa 2010 (HE 222/2010 vp). Hallituksen esitystä käsitellään tarkemmin jäljempänä.

1.2.5 Vanginkuljetus

Vanginkuljetuslainsäädäntö on tarkoitus uudistaa vuonna 2010 eduskunnalle annettavalla hallituksen esityksellä. Hallituksen esityksessä vankien kuljetuksia koskevat säännökset pyritään saattamaan laintasolle riittävän yksityiskohtaisina. Huomioitavina seikkoina ovat erityisesti säännökset kuljetettavan henkilön kohtelusta, olosuhteista ja valvonnasta kuljetuksen aikana sekä viranomaisten välinen toimivallanjako ja kuljettamisvelvollisuudet.

1.2.6 Pitkittyneet oikeudenkäynnit

Perustuslakivaliokunta on mietinnössään (PeVM 1/2010 vp) käsitellyt oikeudenkäyntien viivästymistä. Mietinnössään valiokunta totesi, että oikeudenkäyntien viivästymisen syyt liittyvät moniin eri seikkoihin kuten rakenteisiin ja voimavaroihin. Valiokunta edellytti, että oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö esittävät lainsäädäntöuudistuksista, määräraharapeista ja muista toimenpiteistä kokonaissuunnitelman ja että yksittäisten hankkeiden yhteydessä tuodaan esille niiden merkitys kokonaisuuden kannalta.

Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö ovat asettaneet työryhmän, jonka tehtävänä on laatia perustuslakivaliokunnan edellyttämä kokonaissuunnitelma. Työryhmän on tarkoitus saada työnsä valmiiksi joulukuun alkuun 2010 mennessä.

Jo aiemmin on toteutettu useita hankkeita, joilla pitkittyneisiin oikeudenkäynteihin liittyviä ongelmia on pyritty korjaamaan. Esimerkiksi Valtakunnansyyttäjänviraston työryhmä on selvittänyt käytännön keinoja vaativien rikosasioiden käsittelyn tehostamiseksi 4.5.2010 luovuttamassaan mietinnössä. Oikeudenkäyntien kestoon liittyviä kysymyksiä tuomioistuinten näkökulmasta on tarkasteltu oikeusministeriön työryhmässä, joka luovutti mietintönsä Oikeudenkäyntien kokonaiskeston lyhentäminen (Oikeusministeriön työryhmämietinnöt 2007:2) vuonna 2007.

2 Tutkintavankeuden nykytila

2.1 Tutkintavankeutta koskeva lainsäädäntö

2.1.1 Perustuslaki

Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan henkilökohtaista vapautta ei saa riistää ilman laissa säädettyä perustetta. Säännöksen esitöiden mukaan siinä tarkoitettu vapaudenmenetys on esimerkiksi pakkokeinona tapahtuva kiinniottaminen, pidättäminen tai vangitseminen.

Momentin mukaan vapaudenriiston lainmukaisuus voidaan saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Lisäksi momentissa säädetään, että vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Säännöksen esitöiden perusteella vapautensa menettäneelle kuuluvat oikeudet tulee turvata kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa edellytetyllä tavalla. Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa omaksutun syyttömyysolettaman mukaan tutkintavangin oikeusaseman ja kohtelun tulee poiketa vankeusrangaistusta suorittavan vangin kohtelusta.

Syyttömyysolettamalla tarkoitetaan paitsi sitä, että syyttäjän on näytettävä rikosepäily toteen myös sitä, että ketään ei saa kohdella syyllisenä ennen syyllisyyden vahvistavaa tuomioistuimen tuomiota. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen kirjattua syyttömyysolettamaa ei ole Suomen perustuslaissa, mutta se on esitutkintalain 7 §:n 2 momentissa. Säännöksen mukaan epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Tutkintavankeuslain 1 luvun 4 §:ssä syyttömyysolettama ilmenee siten, ettei tutkintavangin oikeuksia rajoittaa enempää kuin tutkintavankeuden tarkoitus, säilytysvarmuus ja vankilan järjestyksen säilyttäminen välttämättä vaativat. Vastaavanlainen säännös on myös poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa.

2.1.2 Pakkokeinolaki

Vangitseminen

Pakkokeinolaissa säädetään vangitsemisen edellytyksistä. Lain 1 luvun 8 §:n mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan vangita samoin edellytyksin kuin pidättää luvun 3 §:n 1 momentin nojalla. Vangitseminen on mahdollista luvun 3 §:n 1 momentin mukaan:

- 1) jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta;
- 2) jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän:
 - a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
 - b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka
 - c) jatkaa rikollista toimintaa;
- 3) jos hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon; taikka
- 4) jos hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Vangitsemisesta päättää luvun 9 §:n mukaan syyteasian käsittelyyn toimivaltainen tuomioistuin. Vangitseminen voidaan tehdä vain pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän vaatuksesta. Pidätettyä henkilöä koskeva vangitsemisvaatimus on tehtävä viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista ja se on käsiteltävä viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta. Luvun 22 §:n nojalla vangitulla on oikeus saada vangitsemisasiä uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi kahden viikon välein. Tuomioistuimen on päätettävä vangitun päästämisestä vapaaksi heti, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole.

Hallituksen esityksessä esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistamiseksi (HE 222/2010 vp) ei ole ehdotettu sisällöllisiä muutoksia vangitsemisen edellytyksiin.

Yhteydenpidon rajoittaminen

Pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä säädetään yhteydenpitorajoituksista, joita tuomioistuin voi määrätä vangitulle. Pykälän mukaan vangitulle voidaan asettaa yhteydenpitorajoituksia esitutkinnan ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Rajoituksia voidaan määrätä myös syyteharjannan tai oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Yhteydenpitoa vangitun asiamiehen kanssa ei saa rajoittaa. Yhteydenpitoa vangitun lähiomaisen kanssa saa rajoittaa vain rikoksen selvittämiseen liittyvistä erittäin painavista syistä.

Yhteydenpitorajoitukset voivat sisältää rajoituksia puhelimenkäyttöön, kirjeenvaihtoon, tapaamisiin tai yhdessäoloon tietyn tai tiettyjen vankien kanssa. Yhteydenpitorajoitus ei saa kestää pidempään kuin on välttämätöntä. Tuomioistuin päättää yhteydenpitorajoituksen asettamisesta.

Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön kokonaisuudistuksen käsittävässä hallituksen esityksessä ehdotetaan, että säännöksiä yhteydenpitorajoituksista täsmennetään monin osin. Uudet säännökset siirrettäisiin uuden pakkokeinolain 4 lukuun. Yhteydenpitorajoituksen määräämisen edellytyksiä tai sisältöä ei ehdoteta merkittävästi muutettavaksi. Laissa säädettäisiin nykyistä tarkemmin yhteydenpitorajoitusten voimassaolosta ja yhteydenpitorajoituksesta päättämisestä. Ehdotettujen säännösten mukaan yhteydenpitorajoituksen voisi poistaa sitä esittänyt virkamies, jos perusteita sen jatkamiseen ei ole. Lisäksi yhteydenpitorajoituksen asettamiseen olisi mahdollista hakea muutosta.

2.1.3 Tutkintavankeuslaki

Tutkintavankeuslaissa säädetään tutkintavankeuden toimeenpanosta. Lain 1 luvun 3 §:n mukaan tutkintavankeuden tarkoitus on turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistusten täytäntöönpano sekä estää rikollisen toiminnan jatkaminen. Säännös kytkeytyy pakkokeinolaissa säädettyihin vangitsemisen edellytyksiin, joita ovat paon vaara, todisteiden hävittämisen vaara ja rikollisen toiminnan jatkamisen vaara. Tutkintavankeus pyritään panemaan toimeen siten, että rikosprosessin asianmukainen läpivieminen ei vaarannu.

Tutkintavankeus alkaa tuomioistuimen vangitsemispäätöksestä. Lähtökohtaisesti tutkintavanki tulee tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n nojalla sijoittaa lähimpään tutkintavankilana toimivaan vankilaan, mutta vangittu voidaan myös sijoittaa poliisin ylläpitämään säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka jos rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii. Tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystilassa neljää viikkoa pidempää aikaa, ellei siihen ole erittäin painavia syitä. Jos tutkintavanki sijoitetaan poliisin säilytystilaan, sijoittaminen on otettava tuomioistuimen käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasian uudelleen käsittelyn kanssa.

Tutkintavankeus voi päättyä edellä kuvatulla tavalla, jos tuomioistuin päättää, ettei vangitsemisen edellytyksiä enää ole. Tutkintavankeuslain 1 luvun 2 §:ssä säädetään tutkintavankeuden päättymisestä silloin, jos tutkintavankia ei ole päästetty vapaaksi, vaan hänestä tulee vankeusvanki. Pykälän mukaan tutkintavankeus päättyy sinä päivänä, jona käräjäoikeuden tuomio saa lainvoiman taikka jona hovioikeuden tuomio annetaan tai julistetaan ja vankila on antanut siitä tiedon vangille.

Tutkintavankeuslaissa säädetään kattavasti tutkintavangin kohtelusta vankilassa. Tutkintavankia koskevat säännökset ovat pääosin samanlaiset kuin vankeusvankiakin koskevat, mutta ihmisoikeusvelvoitteista kuten syyttömyysolettamasta seuraa joitakin eroja.

Tutkintavankeuslain 3 luvun 1 §:n mukaan tutkintavangit tulee sijoittaa eri vankilaan tai eri osastolle vankeusvankien kanssa. Tästä voidaan kuitenkin poiketa, jos tutkintavanki sitä pyytää toimintoihin osallistumiseksi taikka poikkeaminen on välttämätöntä vankeja tai henkilökuntaa uhkaavan vaaran vuoksi tai muuten tilapäisesti tarpeen vankilan järjestyksen turvaamiseksi. Tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan tutkintavankia ei voida sijoittaa avolaitokseen.

Tutkintavangilla ei ole velvollisuutta osallistua toimintaan kuten vankeusvangilla. Tutkintavangille on kuitenkin varattava mahdollisuus osallistua toimintaan heidän sitä halutessaan. Lupaa vankilan ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan kuten siviilityöhön ei voida myöntää tutkintavangille.

Tutkintavangin yhteydenpito vankilan ulkopuolelle poikkeaa vankeusvangista siinä, että tutkintavangille voidaan asettaa edellä kuvattuja yhteydenpitorajoituksia. Tutkintavangilla on myös vankeusvankia laajempi oikeus puhelimen käyttöön asiamiesyhteydenpidossa.

Tutkintavankeuslaissa on myös säännökset muun muassa tutkintavankien terveydenhuollosta, vapaa-ajasta, tarkastamisesta ja muutoksenhausta. Lisäksi laissa säädetään tutkintavankien kuljettamisesta, mutta nämä säännökset on tarkoitettu korvata uudella vanginkuljetuslainsäädännöllä.

Tutkintavankeuslain nojalla on annettu valtioneuvoston asetus tutkintavankeudesta (510/2006), jossa annetaan täsmennyksiä säännöksiä tutkintavankeuden toimeenpanosta. Asetuksessa säädetään muun muassa tutkintavankia koskevien tarkastustoimenpiteiden kirjaamisesta, kurinpitomenettelyn kirjaamisesta ja tutkintavangin omaisuudesta.

2.1.4 Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta

Vuonna 2006 annettiin laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (841/2006, ns. putkalaki). Lain 1 luvun 1 §:n mukaan sitä sovelletaan poliisin säilyttämien tutkintavankien, pidätettyjen ja kiinniotettujen kohteluun. Putkalaki vastaa keskeisiltä osiltaan tutkintavankeuslakia. Laissa on säännökset muun muassa säilytetyn omaisuudesta, terveydenhuollosta, kirjeenvaihdosta ja puheluista, tapaamisista ja tarkastamisesta.

Laissa ei kuitenkaan ole säännöksiä tutkintavangeille järjestettävistä toiminnoista eikä vapaa-ajan vietosta. Tästä lainsäädännöllisestä ratkaisusta seuraa se, että tutkintavankien toimintamahdollisuudet poikkeavat käytännössä toisistaan vankiloissa ja poliisivankiloissa. Koska lainsäädäntö ei edellytä toimintamahdollisuuksia poliisivankiloihin, niitä ei ole myöskään juuri järjestetty. Tutkintavankien kohdalla toimintoja tulisi kuitenkin järjestää etenkin, jos säilytys poliisivankilassa kestää pitkään.

Putkalain nojalla on annettu valtioneuvoston asetus poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (645/2008). Asetuksessa säädetään pitkälti tutkintavankeusasetusta vastaavasti muun muassa tarkastustoimenpiteiden kirjaamisesta. Lisäksi asetuksessa on tarkentavia säännöksiä voimankäyttövälineistä.

2.2 Tutkintavankien säilytystilat

2.2.1 Tutkintavankien säilytystilat poliisilla

Tutkintavankeja säilytetään jokaisen 24 poliisilaitoksen pääpoliisiasemalla. Lisäksi joidenkin laitosten alueella tutkintavankeja säilytetään myös poliisiasemilla. Yhdellä poliisilaitoksella on siis useampi tutkintavankien säilyttämiseen tarkoitettu tila.

Taulukko 1. Tutkintavankeja säilyttävät poliisivankilat 2010

Poliisilaitos	Poliisivankila			
	On	Tilapäisesti käytössä	Poliisiasema	Paikkakunta
Etelä-Karjalan poliisilaitos	x		Lappeenrannan pääpoliisiasema	Lappeenranta
Etelä-Pohjanmaan poliisilaitos	x		Seinäjoen pääpoliisiasema	Seinäjoki
	x		Alavuden poliisiasema	Alavus
Etelä-Savon poliisilaitos	x		Mikkelin pääpoliisiasema	Mikkeli
	x		Savonlinnan poliisiasema	Savonlinna
	x		Pieksämäen poliisiasema	Pieksämäki
Helsingin poliisilaitos	x		Poliisivankila sijaitsee Pasilassa	Helsinki
Itä-Uudenmaan poliisilaitos	x		Vantaan pääpoliisiasema	Vantaa
	x		Porvoo poliisiasema	Porvoo
Jokilaaksojen poliisilaitos	x		Ylivieskan pääpoliisiasema	Ylivieska
	x		Raahen poliisiasema	Raahe
Kainuun poliisilaitos	x		Kajaanin pääpoliisiasema	Kajaani
		x	Suomussalmen poliisiasema	Suomussalmi
		x	Kuhmon poliisiasema	Kuhmo
Kanta-Hämeen poliisilaitos	x		Hämeenlinnan pääpoliisiasema	Hämeenlinna
Keski-Pohjanmaan ja Pietarsaaren poliisilaitos	x		Kokkolan pääpoliisiasema	Kokkola
Keski-Suomen poliisilaitos	x		Jyväskylän pääpoliisiasema	Jyväskylä
	x		Jämsän poliisiasema	Jämsä
	x		Äänekosken poliisiasema	Äänekoski
Keski-Uudenmaan poliisilaitos	x		Järvenpään pääpoliisiasema	Järvenpää
	x		Hyvinkään poliisiasema	Hyvinkää
Koillismaan poliisilaitos	x		Kuusamon pääpoliisiasema	Kuusamo
		x	Pudasjärven poliisiasema	Pudasjärvi
Kymenlaakson poliisilaitos	x		Kotkan pääpoliisiasema	Kotka
	x		Kouvolan poliisiasema	Kouvola
Lapin poliisilaitos	x		Rovaniemen pääpoliisiasema	Rovaniemi

Länsi-Uudenmaan poliisilaitos	x		Espoon pääpoliisiasema	Espoo
	x		Lohjan poliisiasema	Lohja
	x		Raaseporin poliisiasema	Raasepori
Oulun poliisilaitos	x		Oulun pääpoliisiasema	Oulu
Peräpohjolan poliisilaitos	x		Kemin poliisiasema	Kemi
Pirkanmaan poliisilaitos	x		Tampereen pääpoliisiasema	Tampere
	x		Mäntän poliisiasema	Mänttä
Pohjanmaan poliisilaitos	x		Vaasan pääpoliisiasema	Vaasa
Pohjois-Karjalan poliisilaitos	x		Joensuun pääpoliisiasema	Joensuu
		x	Kiteen poliisiasema	Kitee
		x	Nurmeksen poliisiasema	Nurmes
		x	Lieksan poliisiasema	Lieksa
Pohjois-Savon poliisilaitos	x		Kuopion pääpoliisiasema	Kuopio
	x		Varkauden poliisiasema	Varkaus
	x		Iisalmen poliisiasema	Iisalmi
Päijät-Hämeen poliisilaitos	x		Lahden pääpoliisiasema	Lahti
		x	Heinolan poliisiasema	Heinola
		x	Orimattilan poliisiasema	Orimattila
Satakunnan poliisilaitos	x		Porin pääpoliisiasema	Pori
	x		Rauman poliisiasema	Rauma
Varsinais-Suomen poliisilaitos	x		Turun pääpoliisiasema	Turku
	x		Loimaan poliisiasema	Loimaa
	x		Salon poliisiasema	Salo
	x		Uudenkaupungin poliisiasema	Uusikaupunki

Tavoitteena on tutkintavankien siirtäminen vankilaan mahdollisimman joutuisasti. Suurin osa eli noin 41 prosenttia tutkintavangeista on poliisivankilassa alle viikon ajan. Lähes kolmasosa tutkintavangeista on poliisin tiloissa yli kahden viikon ajan. Noin 7 % tutkintavangeista on poliisivankilassa yli tutkintavankeuslaissa säädetyn neljän viikon enimmäisajan. Tutkintavankeuden kesto poliisin säilytystiloissa on esitetty taulukossa 4.

Poliisivankiloissa tutkintavankien säilytykseen käytettävien tilojen ohjeistuksia on muokattu Rikosseuraamuslaitoksen ja poliisin yhteistyönä ja niissä on otettu huomioon CPT:n antamat huomautukset. Rikosseuraamuslaitoksen vahvistamien vähimmäisvaatimusten mukaan sellin koon tulee olla vähintään 10 m² ja ikkunan on oltava vähintään 10 prosenttia lattiapinta-alasta eli yleensä noin yhden neliön. Tilassa on oltava erillinen WC-tila. Lattian pintamateriaalina tulee olla muovimatto tai vastaava. Sellin kalustuksen materiaalivalinnoilla tulee pääasiallisesti pyrkiä asuinhuonemaisuuteen, mutta pöytä, tv-taso ja sänky tulee olla betonista. Sängyssä tulee olla noin metrin levyinen patja. Sellissä tulee olla sammutusjärjestelmä.

Sellien tulee olla yhden hengen tiloja. Tästä poikkeuksena ovat perhesellit maasta käännytettävälle. Ohjeistuksissa mainitaan, että sellissä ei tule olla mitään irti saatavaa ja lasin tulee olla iskunkestävää. Varotoimia perustellaan sillä, että poliisin tiloihin otetut tutkintavangit voivat olla vaaraksi itselleen tai muille.

Ohjeistusten mukaan sellin ulkopuolella tulee olla erillinen aktiivitoimintotila, jossa tutkintavangilla on mahdollisuus työhön tai muuhun toimintaan. Kymmentä selliä kohden tulee poliisivankilan yhteydessä olla vähintään 20 m²:n avoin ulkoilutila. Tämä

mahdollistaa jokaiselle säilytettävälle vähintään tunnin valoisaan aikaan järjestetyn ulkoilun päivittäin. Ulkoilutilassa tulee olla virikkeitä ja mahdollisuus kuntoiluun. Tutkintavangit tulee sijoittaa eri osastolle kuin muut pidätetyt.

Vuoden 2008 selvityksen perusteella lähes kaikki poliisin tutkintavangeille tarkoitetut tilat olivat tyydyttävässä kunnossa. Tämä tarkoittaa sitä, että säilytystilassa ei ole erillistä WC-tilaa eikä sammutusjärjestelmää. Vain seitsemän tilaa oli hyvässä kunnossa, mikä sisältää lähinnä sen, että tilassa on joko erillinen WC-tila tai sammutusjärjestelmä.

Vuoden 2009 selvityksen mukaan suurin osa tutkintavangeja säilyttävistä poliisivankiloista oli edelleen kunnoltaan vain tyydyttäviä. Tutkintavankien säilytystä oli kuitenkin keskitetty ja 16 tilassa tutkintavankien säilytys oli lopetettu.

Poliisin tilat eivät nykyisellään ole sopivia vangin pitkäaikaiseen säilytykseen. Tähän on kiinnittänyt huomiota muun muassa CPT. Myös apulaisoikeusasiamies on päätöksissään todennut, että poliisivankilat ovat yleisesti paitsi ulkoilutiloiltaan, myös muutoin varustukseltaan sellaisia, että ne eivät ole soveliaita henkilöiden pidempiaikaiseen säilytykseen. Poliisin ja pelastuslaitoksen tekemien turvallisuusselvitysten mukaan valtaosassa poliisin nykyisistä säilytystiloista säilytettävien turvallisuutta ei voida taata palotilanteessa. Pelastuslaitos on esittänyt tilanteen korjaamiseksi joko säilytystilojen varustamista automaattisella palonsammutuslaitteistolla tai vartijamäärän huomattavaa lisäämistä.

Arvio poliisin tilojen korjauskustannuksista

Poliisihallituksen alustavan arvion mukaan 12 neliömetrin sellin uudisrakentamisen hinta on noin 2 000 euroa neliöltä. Yhden sellin peruskorjaaminen maksaa siten 24 000 euroa. Peruskorjauksen hinnasta ei ole täsmällistä tietoa, mutta voidaan arvioida, että perusparannuksen hinta on noin 70–80 % uuden sellin rakentamisen hinnasta riippuen siitä, miten ratkaisu toteutetaan. Näin laskien 12 neliömetrin sellin peruskorjauksen hinta voidaan arvioida olevan noin 20 000 €. Päihtyneen säilytystilan (7 m²) peruskorjauksen hinta on noin 14 500 euroa. Tutkintavangeille tarkoitetun aktiivitoimintotilan hinnaksi on arvioitu noin 1 500 euroa neliöltä. Yhden hengen saunan (3 m²) rakentaminen poliisin tiloihin maksaisi noin 7 800 euroa.

E erityisen valvotut tapaamistilat ovat poliisin tiloissa pääosin kunnossa, mutta puutteina ovat asianajajan tai muun oikeudenkäyntiasiamiehen tapaamiseen tarkoitetut tilat sekä valvomattomien tapaamistilojen puuttuminen. Rakennuskustannukset valvomattomalle tapaamistilalle on arvioitu olevan noin 1 500 euroa neliometriä kohden.

2.2.2 Tutkintavankien säilytystilat vankiloissa

Oikeusministeriön asetuksen (837/2006) mukaan miehille tarkoitettuina tutkintavankiloina toimivat Etelä-Suomen alueella Vantaan, Jokelan, ja Riihimäen vankilat. Itä- ja Pohjois-Suomen alueella tutkintavankiloina toimivat Mikkelin, Kuopion, Sukevan, Pyhäselän, Pelson ja Oulun vankilat. Länsi-Suomen alueella tutkintavankiloina toimivat

Hämeenlinnan, Kylmäkosken, Vaasan ja Turun vankilat. Naisille tarkoitettuina tutkintavankiloina toimivat Vantaan, Hämeenlinnan, Turun, Vaasan, Pyhäselän ja Oulun vankilat.

Taulukko 2. Tutkintavankiloina toimivien vankiloiden vankien keskimäärät vankilajeittain ja tutkintavankiloiden keskimääräiset käyttöasteet vuonna 2010 (puolivuotisarvio).

	Vankeus- vangit	Sakko- vangit	Tutkinta- vangit	Yhteensä	Tilat keskimäärin	Käyttöaste %
Etelä-Suomen alue						
Jokelan vankila	35	10	65	109	105	104
Riihimäen vankila	223	0	1	224	223	100
Vantaan vankila	27	1	179	207	166	125
Itä-Pohjois-Suomen alue						
Kuopion vankila	20	1	37	58	50	116
Mikkelin vankila	32	2	40	74	56	132
Oulun vankila	25	4	50	79	80	99
Pelson vankila	159	3	16	178	209	85
Pyhäselän vankila	65	3	20	88	87	101
Sukevan vankila	151	3	10	164	176	93
Länsi-Suomen alue						
Hämeenlinnan vankila	122	7	31	159	173	92
Kylmäkosken vankila	104	3	31	138	113	122
Turun vankila	274	8	69	350	255	137
Vaasan vankila	56	1	30	87	64	136

(Lähde: Rikosseuraamuslaitos, 2010)

Tutkintavankeja säilyttävien vankiloiden keskimääräinen käyttöaste oli vuoden 2010 puolivuotisarvion mukaan 111 prosenttia, kun suljettujen laitosten keskimääräinen käyttöaste oli 105 %. Vuoden 2010 puolivuotisarvion mukaan avolaitosten käyttöaste oli 94 %.

Vankiloissa tutkintavangit tulisi tutkintavankeuslain mukaan sijoittaa erilliselle osastolle erilleen muista vangeista. Erillään pidettävien tilojen tulee olla suhteutettu vankimäärään. Käytännössä tutkintavankien ja vankeusvankien asuttaminen erilleen on kuitenkin haasteellista. Tilanpuutteen vuoksi useimmissa vankiloissa tutkintavankeja ja vankeusvankeja on sijoitettu samoille osastoille.

Yhden hengen asuinsellin tavoitepinta-ala on 10 m². Lisäksi suihkutilalle on varattava tilaa 2 m². Rakennuslainsäädännön mukaan asuinsellin tulee olla vähintään 7 m². Ikkunapintaa tulee sellissä olla vähintään 10 % lattiapinta-alasta. Sellissä tulee olla 1,5 neliömetrin wc-tila. Sellissä tulee olla myös normaalia tehokkaampi ilmanvaihto tupakoinnin takia. Asuinsellissä tulee olla vuode, työpöytä, vaatekaappi, kirjahylly, ilmoitustaulu, pimennysverhot sekä televisio telineinen. Tilassa on myös oltava pistorasioita sekä avattava ikkuna tai luukku.

Ulkoilualueen tulee olla vähintään 30 m². Ohjeistuksena on, että ulkoilutilassa tulee olla virikkeitä ja mahdollisuus urheiluun. Tilassa tulee olla myös penkki ja katos.

Rikosseuraamuslaitoksen mukaan seitsemässä vankilassa on tällä hetkellä tarvetta perusparannuksille tai uudisrakentamiselle. Näitä ovat Helsingin, Hämeenlinnan, Keravan, Mikkelin, Kuopion, Sukevan ja Pelson vankilat. Erityinen ongelma vankiloissa ovat paljusellit, joita on vankiloissa edelleen noin 200. Suurin ongelma paljusellit ovat edelleen Helsingin ja Hämeenlinnan vankiloissa. Molemmissa vankiloissa vangit kuitenkin pääsääntöisesti pääsevät wc-tilaan halutessaan kaikkina vuorokauden aikoina. Vanhenevan laitostekniskan lisäksi rakentamismääräyksiä on viime aikoina tiukennettu mm. energiataloudessa ja ekologisuudessa, joka tulee lisäämään perusparannustarpeita ja kustannuksia.

Korjausrakentamisen kustannusten neliöhinnat on arvioitu olevan samaa luokkaa kuin poliisin tiloissa eli noin 1 500 € / m². Hämeenlinnan vankilan osalta kustannusten on laskettu olevan odotettua suuremmat, lähes 40 miljoonaa euroa, rakennukseen kohdistuvien suurten muutosten vuoksi. Hämeenlinnan vankilan ja vankisairaalan perusparannushankkeen tarveselvitys ja hankesuunnittelutyöryhmä asetettiin selvittämään asiaa lokakuussa. Rikosseuraamuslaitoksen investointiohjelma on tarkoitus päivittää vuoden 2011 aikana.

Tutkintavankeja säilyttävissä vankiloissa tulisi olla asianmukaiset kuulustelutilat, että tutkintavankeja voidaan siirtää nykyistä nopeammin poliisivankiloista vankiloihin. Myös eristämistarpeet tulee ottaa paremmin huomioon. Nämä muutokset aiheuttavat lisäkustannuksia vankiloissa. Työryhmän arvion mukaan pelkästään asianmukaisten kuulustelutilojen rakentaminen tutkintavankiloihin maksaisi noin 300 000 euroa.

2.3 Tutkintavankeutta koskevaa tilastotietoa

2.3.1 Vangitseminen

Vuonna 2009 vangittiin 2 323 henkilöä rikoksesta epäiltynä. Vangitsemisen vaihtoehtona voidaan käyttää matkustuskieltoa paonvaaran tai rikollisen toiminnan jatkamisvaaran torjumiseksi. Matkustuskieltoon määrättyt ovat tavallisesti epäiltyinä omaisuusrikoksista. Suurin osa matkustuskieltoon määrättyistä on nuoria. Ulkomaalaisia ei määrätä matkustuskieltoon, jos heillä ei ole pysyvää asuntoa Suomessa. Vuosittain vangitaan noin 2 200- 2 300 henkilöä ja matkustuskieltoon määrätään noin 650 henkilöä. Vuonna 2009 matkustuskieltoon määrättyjen määrä kuitenkin laski 535:een. Tuomioistuinten määrämien yhteydenpitorajoitusten määrästä ei ole saatavilla tilastotietoa.

Taulukko 3. Vangitsemisten ja matkustuskieltojen määrät vuosina 2004–2009

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Vangitseminen	2 244	2 256	2 286	2 321	2 263	2 323
Matkustuskielto	625	635	634	665	667	535

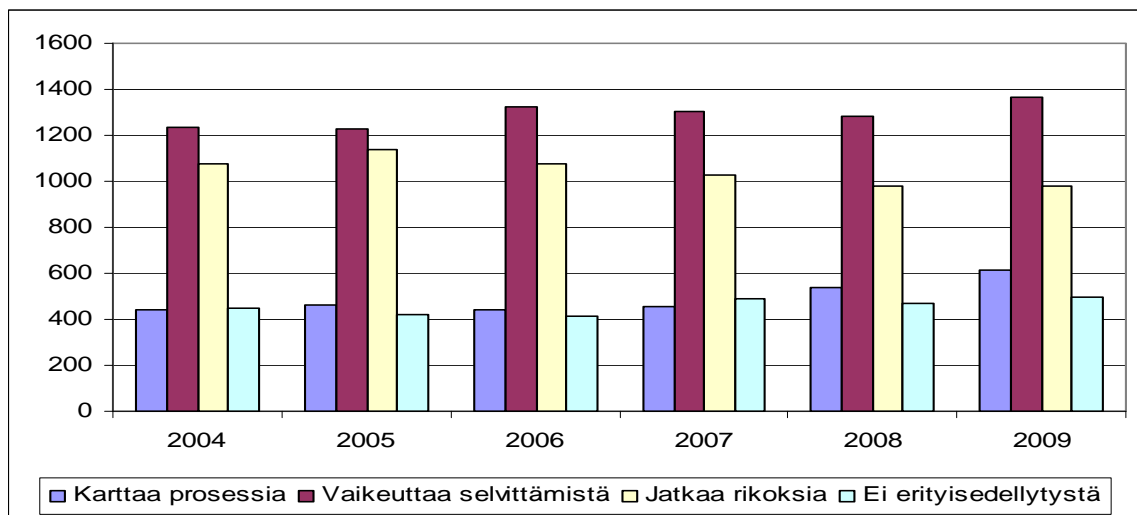
(Lähde: Tilastokeskus, 2010)

Vangitsemisvaatimuksen esitutkinnan alussa esittää useimmiten poliisi, joka perustelee vangitsemisen tarpeellisuutta tutkittavana olevan rikoksen vakavuudella, tapauksen erityispiirteillä tai rikoksesta epäiltyyn henkilöön liittyvillä seikoilla.

Vangitsemisesta päättää tuomioistuin. Vangitsemisen edellytyksenä on suurimmassa osassa tapauksia tutkinnan vaikeuttamisen vaara tai rikollisen toiminnan jatkamisen vaara. Prosessin karttamisedellytystä käytetään tutkintavankeuden yksinomaisena edellytyksenä harvemmin.

Törkeistä rikoksista epäillyt voidaan vangita ilman erityisperustetta silloin, kun rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Tällöin riittää, että henkilöä voidaan epäillä rikoksesta todennäköisin syin eikä vangitseminen ole kohutuontta.

Kuvio 1. Vangitsemisen edellytykset 2004 – 2009



(Lähde: Tilastokeskus, 2010)

Henkirikoksista ja niiden yrityksistä epäillyt henkilöt vangitaan säännönmukaisesti. Heidän tutkintavankeusaikansa muodostuu usein varsin pitkäksi, koska heitä pidetään yleensä vangittuna lainvoimaisen tai täytäntöönpanokelpoisen tuomion antamiseen asti. Tutkintavankeusaikaa pidentää myös mahdollinen mielentilatutkimus.

Omaisuusrikoksista vangitseminen voi olla tarpeellista useasta syystä. Vangitsemisen käyttö vaihtelee eri omaisuusrikoksissa. Talousrikoksista epäillyt ovat harvemmin pitkään vangittuna, mutta muissa omaisuusrikoksissa henkilö voidaan vangita rikollisen toiminnan jatkamisvaaran takia, jos hän on syyllistynyt toistuvasti omaisuusrikoksiin. Omaisuusrikoksista vangitsemisen edellytyksenä on kuitenkin useimmiten esitutkinnan vaikeuttamisvaara, joka yleensä poistuu tutkinnan edetessä, eikä tutkintavankeusaika välttämättä muodostu kovin pitkäksi.

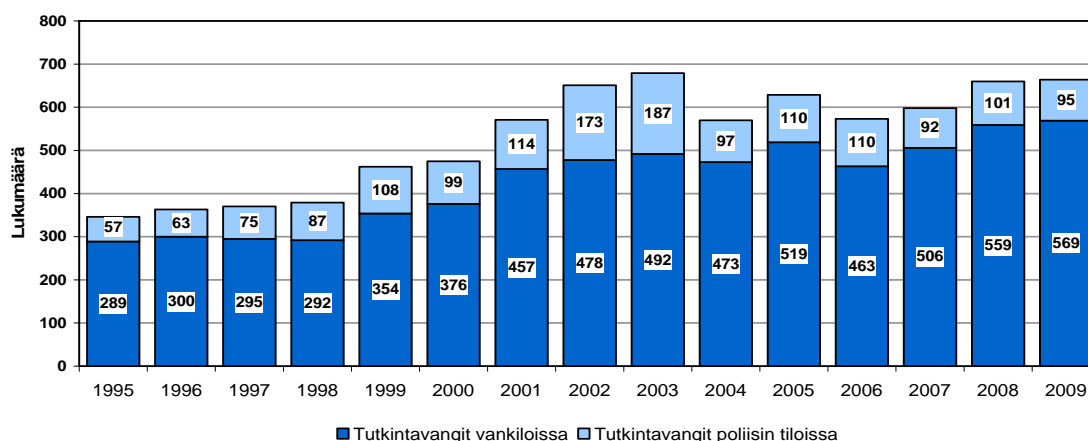
Kolmantena suurena vangittujen ryhmänä ovat törkeistä huumausainerikoksista epäillyt henkilöt, jotka vangitaan lähes aina. Huumerikoksissa selvittävään rikosepäilyyn liit-

tyy tavallisesti useita rikoskumppaneita, ja vangitsemisvaatimus tehdään usein rikoksen selvittämisen vaikeuttamisvaaran takia. Poliisin tietoon tullut huumausainerikollisuus on ollut kasvussa ja huumausainerikoksista epäiltyinä on usein ulkomaalainen, joka ei asu Suomessa.. Tämä on voinut lisätä tutkintavankien määrää, koska vangitsemista on saatettu pitää tarpeellisenä mahdollisen karkaamisvaaran takia. Tähän tutkintavankiryhmään liittyy myös usein suurimmat tarpeet asettaa yhteydenpitorajoituksia.

2.3.2 Vangittujen säilyttäminen

Vuonna 2009 vankiloissa oli keskimäärin 570 tutkintavankia päivittäin. Poliisin tiloissa oli vastaavasti päivittäin keskimäärin 95 tutkintavankia. Poliisin tiloissa olevien tutkintavankien määrä on laskenut 2000-luvun alusta, kun taas vankiloissa olevien tutkintavankien määrä on kasvanut.

Kuvio 2. Tutkintavankien päivittäinen keskimäärä vankiloissa ja poliisin tiloissa vuosina 1995–2009.



(Lähde: Rikosseuraamuslaitos, 2010)

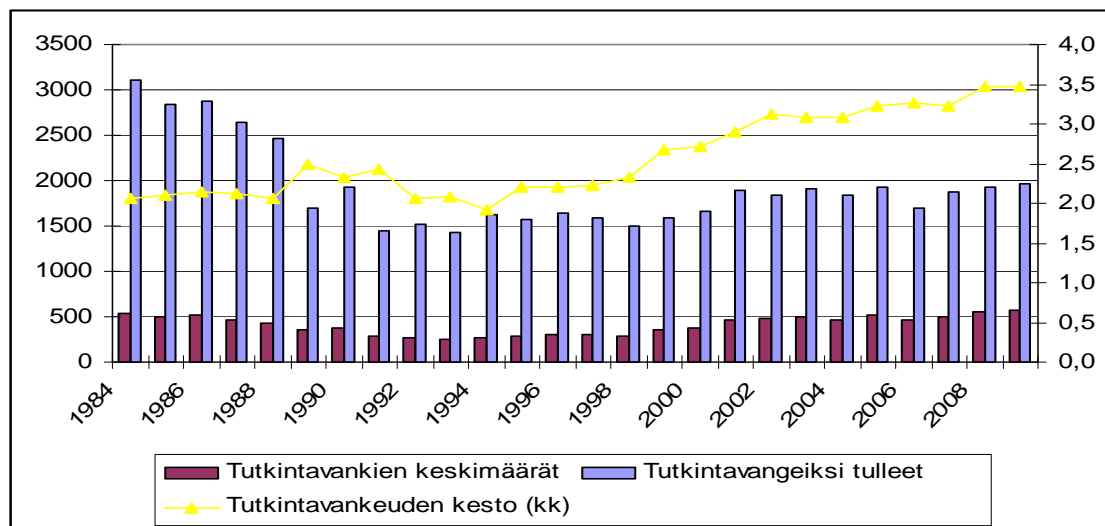
Vuonna 2009 tutkintavangiksi vankilaan saapui 1 963 henkilöä. Tutkintavangiksi tulleiden vuosittainen määrä on laskenut selvästi 1980-luvulta, jolloin sisään tulleita tutkintavankeja oli enimmillään yli 3 000 vuodessa. Vuonna 1989 voimaan tullut pakkokeinolaki vähensi tutkintavankien määrää huomattavasti. Viime vuosina tutkintavankeja on tullut vankilaan vuosittain hieman alle 2 000

Keskimääräinen tutkintavankina vietetty aika vankiloissa oli 3,5 kuukautta vuonna 2009.¹ On kuitenkin huomattava, että vaikka vuonna 1990 vankilaan tuli lähes sama määrä tutkintavankeja kuin vuonna 2009, tutkintavankeuden keskimääräinen kesto oli vuonna 1990 noin kuukauden lyhyempi. Tutkintavankeuden kesto onkin merkittävästi

¹ Tutkintavankeuden keskimääräinen kesto on laskettu estimaattina tutkintavankien keskimäärästä ja tutkintavangeiksi tulleista. Muutoksenhaku-aika sisältyy tutkintavankeuden kesto.

pidentynyt viimeisen 15 vuoden aikana. Kehityksen syiksi on esitetty rikollisuuskehityksessä tapahtuneita muutoksia, muuttunutta lainsäädäntöä sekä tiedonhankintamenetelmien kehittymistä, jotka ovat pidentäneet esitutkinnan kestoa.

Kuvio 3. Tutkintavankien keskimäärä ja vuosittain tutkintavangeiksi vankiloihin tulleet sekä keskimääräinen tutkintavankeuden kesto vuosina 1984–2009

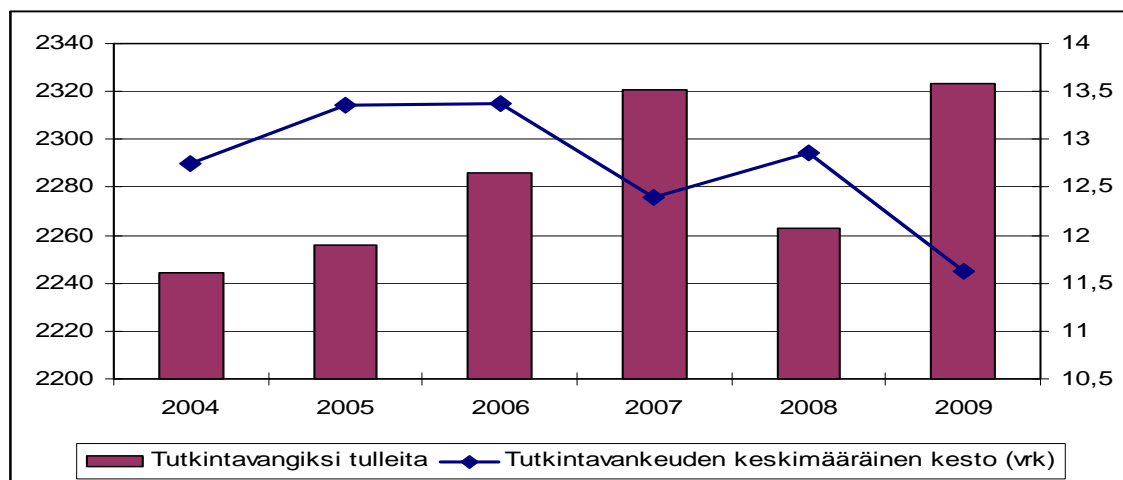


(Lähde: Rikosseuraamuslaitos, 2010)

Tutkintavankeja siirretään suhteellisen vähän vankiloista poliisin tiloihin kuulusteltavaksi tai muista syistä. Vuonna 2008 siirtoja oli 232. Poissaolopäivinä siirretyt vangit tuottivat vain noin kolme vankivuotta. Koska siirrot ovat usein lyhyitä, ne eivät vapauta tilaa vankiloihin, mutta eivät myöskään kuormita henkilöstöä merkittävästi. Poikkeuksena on Vantaan vankila, jossa erilaisia pyyntöjä on viikoittain.

Vuonna 2009 tutkintavangiksi poliisin tiloihin tuli yhteensä 2 323 henkilöä. Vankeusvuorokausia oli yhteensä 27 007. Vankeusvuorokausien määrät poliisin tiloissa ovat vaihdelleet vuoden 2009 noin 27 000 päivästä vuoden 2006 noin 30 600 päivään. Tutkintavankeuden keskimääräinen kesto oli 11,6 vuorokautta vuonna 2009.

Kuvio 4. Vuosittain tutkintavangeiksi poliisin tiloihin tulleet sekä keskimääräinen tutkintavankeuden kesto poliisin tiloissa vuosina 2004 – 2009



(Lähde: Tilastokeskus, 2010)

Poliisin tiloissa säilytetyt tutkintavangit ovat siellä usein hyvin lyhyen ajan. Vuonna 2009 noin 18 % poliisin tiloissa säilytetyistä tutkintavangeista oli poliisin tiloissa alle kolme vuorokautta. Alle viikon poliisin tiloissa oli 41 % tutkintavangeista. Yhdestä kahteen viikkoon poliisin tiloissa oli 25 % ja kahdesta kolmeen viikkoon 13 % tutkintavangeista. Yli kuukauden tutkintavankina poliisin tiloissa oli noin 7 % vangituista.

Taulukko 4. Tutkintavankeuden kestot poliisin tiloissa vuosina 2004–2009

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 %
Vangitsemisen kesto < 1 vko	998	951	911	998	968	953	41
Vangitsemisen kesto 1 - 1,9 vko	515	532	543	536	504	586	25
Vangitsemisen kesto 2 - 2,9 vko	278	261	279	304	269	298	13
Vangitsemisen kesto 3 vko - alle kk	149	175	203	212	213	254	11
Vangitsemisen kesto 1-1,9 kk	177	193	202	140	173	136	6
Vangitsemisen kesto 2 - 2,9 kk	39	54	46	37	33	15	1
Vangitsemisen kesto 3 kk ja yli	16	20	16	19	19	8	0
Vangitsemisen kesto ei tietoa	72	70	86	75	84	73	3

(Lähde: Tilastokeskus, 2010)

Poliisiasiain tietojärjestelmän mukaan vuonna 2009 pisin säilytysaika poliisin tiloissa oli 252 vuorokautta, toiseksi pisin 161 vuorokautta ja kolmanneksi pisin 160 vuorokautta. Vuonna 2009 yhteensä yhdeksän tutkintavankia oli poliisin tiloissa yli 100 päivää. Vuonna 2009 tutkintavankeusaikojen mediaani oli 14 vuorokautta.

Alla olevassa taulukossa vuonna 2009 päättyneiden vangitsemisten kestot vankiloissa on jaoteltuna käräjäoikeuden ja hovioikeuden päätösten mukaan. Käräjäoikeuden päätöksellä päättyneiden vangitsemisten keskipituus oli noin 60 päivää ja hovioikeuden päätöksellä päättyneiden noin 290 päivää. Pitkään kestävät tutkintavankien jutut käräjäoikeudessa ovat Rikosseuraamuslaitoksen mukaan useimmiten henkirikoksia, hovioikeudessa henkirikoksia tai huumausainerikoksia.

Taulukko 5. Vuoden 2009 alusta lukien päättyneiden tutkintavankeusaikojen pituus päättymispäivän tilanteen mukaan laskettuna (aika yksinomaan tutkintavankina)

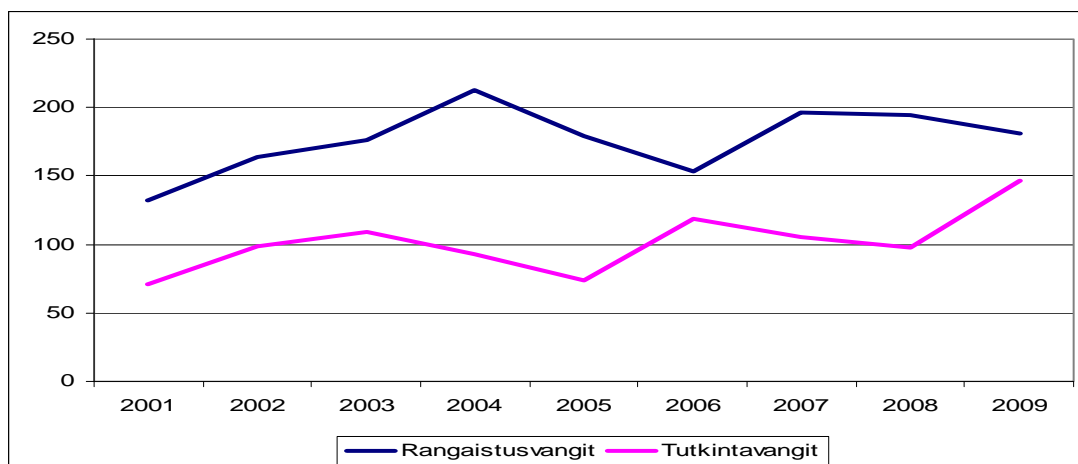
	Käräjäoikeuden päätös	Hovioikeuden päätös	Yhteensä
enint. 10 päivää	123	6	129
11 - 20 päivää	184	0	184
21 - 30 päivää	134	3	137
31 - 40 päivää	153	0	153
41 - 50 päivää	154	2	156
51 - 60 päivää	103	1	104
61 - 90 päivää	224	9	233
91 - 120 päivää	51	14	65
121 - 150 päivää	34	22	56
151 - 180 päivää	12	24	36
yli 180 päivää	44	354	398
Yhteensä	1216	435	1651

(Lähde: Rikosseuraamuslaitos, 2010)

Suurin osa tutkintavangeista on nuorehkoja miehiä. Vuonna 2009 poliisin tiloissa olevista tutkintavangeista oli naisia noin 10 % (238). Vuonna 2009 vankilaan saapuneista tutkintavangeista oli naisia 8 % (163). Naisvankien osuus kaikista vangeista on 7 prosenttia.

Poliisin tiloissa olevista ulkomaalaisista tutkintavangeista ei ole tilastotietoa. Vankiloissa ulkomaalaisten tutkintavankien määrä on kasvanut viimeisten vuosien aikana. Vuonna 2009 ulkomaalaisia vankeja oli lähes 11 % kaikista vangeista. Vuoden 2010 tammi-kuun 1.päivän vankilukuilmoituksen mukaan ulkomaalaisista vangeista lähes 42 % oli tutkintavankina. Kaikkien tutkintavankien osuus vangeista on vastaavasti vain noin 16 %. Ulkomaalaisten kohdalla tutkintavankeus on yleisempää kuin suomalaisilla. Ulkomaalaisten tutkintavankeusaika kestää myös keskimäärin pidempään kuin suomalaisten vankien. Tämä johtunee ulkomaalaisten tutkintavankien tekemiksi epäiltyjen rikosten vakavuudesta.

Kuvio 5. Ulkomaalaisten vankien keskimäärät vankilajeittain vuosina 2001–2009



(Lähde: Rikosseuraamuslaitos, 2010)

Noin puolet poliisin tiloissa olevista tutkintavangeista on epäiltyä omaisuusrikoksista. Toiseksi suurin ryhmä ovat henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista epäillyt, joita on tutkintavangeista noin viidesosa. Kolmanneksi suurin ryhmä ovat ”muut rikoslakia vastaan tehdyt rikokset”, joka koostuu pääasiassa huumausainerikoksista epäillyistä.

Taulukko 6. Poliisin tiloihin tulleiden tutkintavankien epäillyt päärikokset vuonna 2009

Päärikos	2009	%
Omaisuusrikokset	1194	51,4
Henkeen ja terv. kohd. rikokset	475	20,4
Seksuaalirikokset	74	3,2
Rikokset oikeudenkäytt. ym.vast.	69	3,0
Liikenne rikokset	34	1,5
Muut rikoslakia vast.tehdyt rikokset	455	19,6
Muut rikokset	8	0,3
Muut asiat yhteensä	14	0,6

(Lähde: Tilastokeskus, 2009)

Vankiloissa suurin osa tutkintavangeista on epäiltyä henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista. Toisena ryhmänä ovat huumausainerikoksista epäillyt ja kolmantena ryhmänä ovat omaisuusrikoksista epäillyt.

Taulukko 7. Vankiloissa olevien tutkintavankien epäillyt päärikokset 1.5.2009

Päärikos	2009	%
Omaisuusrikokset	129	22,4
Henkeen ja terv. kohd. rikokset	245	42,6
Siveellisyysrikos	32	5,6
Huumerikos	136	23,7
Liikennejuopumus	1	0,2
Muu	32	5,6

(Lähde: Rikosseuraamuslaitos, 2010)

Eroavaisuuksia poliisivankiloissa ja vankiloissa säilytettävien tutkintavankien epäillyissä rikoksissa selittää rikoksen vakavuus sekä mm. tutkinnalliset seikat (ks. vangitsemisen erityiset edellytykset). Poliisivankiloissa suurin osa tutkintavangeista on epäiltynä omaisuusrikoksista, mutta vankiloihin heitä ei useimmiten siirretä, koska heidät voidaan vapauttaa odottamaan tuomioistuinkäsittelyä. Vankiloihin sitä vastoin siirretään ja vankiloissa säilytetään törkeämmistä rikoksista epäiltyjä, joita ei päästetä vapaaksi odottamaan oikeudenkäyntiä, joko rikoksen vakavuuden vuoksi tai oikeudenkäynnin vaarantumisen vuoksi.

2.4 Kysely tutkintavankeuden nykytilasta

Tutkintavankeustyöryhmä päätti selvittää tutkintavankien olosuhteiden nykytilaa poliisin tiloissa ja vankiloissa heille osoitetun kyselyn avulla. Tarkoituksena oli saada tietoa tutkintavankien asumisolosuhteista, ulkoilumahdollisuuksista, erilaisten vapaa-ajan ja muiden toimintojen vaihtoehtoista sekä tutkintavankeuden valvonnasta ja kuljetuksista. Myös henkilökunnan resursseista ja tutkintavankeja koskevista päätöksistä tiedusteltiin sekä pyydettiin erittelemään mahdollisia ongelmia. Selvitys valmistui syksyllä 2009.

Kysely toteutettiin verkkokyselynä. Kyselyyn vastasi kolmetoista tutkintavankeja säilytävää vankilaa. Poliisilta vastauksia saatiin 27. Ongelmaksi vastauksia analysoitaessa ja varsinkin avointen kysymysten osalta nousi se, että kysymyksiä oli tulkittu hiukan eri tavoin eri vastauspaikoissa. Ongelmalliseksi nousi myös se, että osa vastauksista tuli poliisilaitoksilta ja osa poliisiasemilta. Osa alueista on siis ns. yliedustettuja, kun joiltain alueilta ei saatu lainkaan vastauksia. Tämä voi osittain selittyä sillä, että niin poliisihallinnossa kuin rikosseuraamusalalla oli kyselyn aikaan käynnissä organisaatiouudistus. Lisäksi on huomioitava, että kaikki vastaukset on painotettu yhtäläisesti laitoksen koosta riippumatta.

Kyselylomake jakautui kuuteen osaan, joista ensimmäisessä tiedusteltiin tutkintavankien asuin- ja muiden tilojen sekä perushuollon tilaa. Toisessa osassa kerättiin tietoa tutkintavankien terveydenhuollosta. Kolmannessa osassa kysyttiin tutkintavankien vapaa-ajanviettomahdollisuuksista ja neljännessä esitettiin tutkintavankien valvontaan ja kuljetukseen liittyviä kysymyksiä. Kaksi viimeistä osaa kyselystä käsittelivät henkilökunnan resursseja ja mahdollisia ongelmia, joita tutkintavankien säilytyksessä on saattanut ilmetä.

Kyselyn mukaan yleisimmät ongelmat tutkintavankien säilytyksessä liittyvät tilojen puutteellisuuteen, kuten asumisen ahtauteen ja varsinaisten tutkintavangeille tarkoitettujen ulkoilutilojen puuttumiseen sekä laitosten ja tuomioistuinten välisiin pitkiin välimatkoihin ja henkilöresurssien vähäisyyteen. Puutteelliset tilat ja niiden huono kunto korostuivat varsinkin poliisilaitosten antamissa vastauksissa. Ongelmia tutkintavankien säilytyksessä kohdattiin erityisesti seksuaalirikollisten, pelkääjävankien, romanien, järjestäytyneiden ryhmien, huumeongelmaisten sekä ulkomaalaisten vankien kanssa. Osa vastaajista raportoi kommunikointivaikeuksista yhteisen kielen puuttuessa.

Vankiloissa tutkintavankien sellitilat ovat pääosin hyvässä kunnossa. Lähes kaikissa vankiloissa WC-tilat ovat kunnossa ja ne on eroteltu asuintilasta. Myös mahdollisuus suihkussa käyntiin on järjestetty hyvin jokaisessa vankilassa. Kaikissa vankiloissa ulkoilutilat ovat suuria avoimia tiloja, joissa on mahdollisuus liikuntaan. Poliisin säilytystilat ovat sitä vastoin puutteelliset. Kaikissa poliisin tiloissa tutkintavankien sellit on varustettu WC:llä, mutta WC-tiloja ei ole erotettu asuintilasta. Suihkua ei tutkintavankien selleissä poliisin tiloissa ole muualla kuin kahdessa Espoon poliisivankilan selleistä. Suihkuun pääsy on kuitenkin suurimmassa osassa laitoksista järjestetty hyvin.

Vankiloissa ongelmalliseksi nousi tutkintavankien erillään pitäminen vankeusvangeista. Tutkintavangit pyritään asuttamaan erillään muista vangeista, mutta tämä ei kuitenkaan aina ole mahdollista. Yhtenä syynä tähän oli laitosten korkea käyttöaste. Lisäksi osassa vastauksista ongelmaksi mainittiin henkilökunnan vähäisyys. Myös yhteydenpidon rajoittaminen on ongelmallista, koska äänieristettyjä sellejä ei ole ja käytännössä vangit pystyvät kommunikoimaan mm. huutamalla.

Tutkintavankien vapaa-ajan käyttöön ja toimintamuotoihin liittyvissä kysymyksissä ero vankiloiden ja poliisilaitosten välillä on selkeä. Kun miltei kaikissa vankiloissa tutkintavangit voivat television tai radion seuraamisen ja kirjojen tai aikakauslehtien lukemisen sekä kuntoilun lisäksi osallistua mm. päihdekuntoutukseen ja erilaisiin harrastustoimintoihin, poliisin tiloissa vapaa-ajan mahdollisuudet ovat hyvin rajoitetut. Yleisesti poliisin tiloissa tutkintavangeilla on ainoastaan mahdollisuus katsoa televisiota, kuunnella radiota tai lukea lehtiä ja kirjoja omassa sellissään. Usein tutkintavanki on kuitenkin itse vastuussa ajanvietteen hankkimisesta, eikä kaikilla ole tähän mahdollisuuksia tai varaa. Poliisin tiloissa olevat tutkintavangit voivat ulkoilun yhteydessä kuntoilla, mutta hyvin rajoitetusti pienistä ja puutteellisista ulkoilutiloista johtuen. Ulkoilutilat poliisin tiloissa eivät useimmiten täytä suosituksia.

Vankiloissa on oma terveydenhoitohenkilökunta, joten tutkintavankien pääsy terveydenhoitoon vaikuttaa olevan ongelmatonta. Tutkintavangeille järjestetään terveystarkastus hänen saavuttuaan laitokseen jokaisessa vankilassa usein muutaman päivän sisällä, mutta vähintään viikon kuluessa laitokseen saapumisesta. Poliisilla laitoksen omaa terveydenhoitohenkilökuntaa oli vain neljässä vastanneista laitoksista. Poliisilaitoksilla, joilla ei ole omaa terveydenhuoltohenkilökuntaa, tutkintavangit viedään pääsääntöisesti ulkopuoliseen hoitoon, mikä käytännössä tarkoittaa vankien kuljettamista lähimpään terveyskeskukseen. Osassa poliisilaitoksissa terveydenhoitohenkilökunta tulee kutsuttaessa poliisintiloihin. Yhdessäkään poliisivankilassa ei tutkintavangille automaattisesti järjestetä terveystarkastusta.

Vankiloissa tutkintavangin päivittäisrutiineista ja yksittäisistä asioista kuten puhelimen käytöstä, päättää rikosseuraamusesimies tai vartija. Tutkintavangin päiväjärjestys on myös poliisin tiloissa normaalin päiväjärjestyksen mukainen. Päivittäisistä rutiineista ja yksittäisistä tapauksista päätöksen vangin toiminnasta voi myös tehdä vartija. Vain poliisille osoitetussa kysymyksessä tiedusteltiin esitutkintavastuun ja säilytysvastuun eriyttämisestä. Suurimmassa osassa vastauksista (85 %) todettiin, että nämä ovat eriytetty toisistaan. Yleinen linja poliisilaitosten vastauksissa oli, että esitutkinnan suorittaa poliisi (rikostorjunta, tutkinnanjohtaja ja tutkintayksikkö), mutta vastuu säilytyksestä kuuluu valvonta- ja hälytysyksikölle (vartijahenkilöstö). Vastauksista kuitenkin ilmeni, että tapaamisista ja muusta yhteydenpidosta päättää useimmiten tutkinnanjohtaja. Tässä suhteessa esitutkintavastuun ja säilytysvastuun eriyttäminen ei toteudu.

Kyselyssä tiedusteltiin lisäksi organisaatiomuutosten mahdollisia vaikutuksia laitoksen toimintaan; vankiloissa RISEALA 2010 -organisaatiomuutostyö ja poliiseilla PORA -alueuudistus. Suurin osa niin poliisilaitoksista (18) kuin vankiloistakin (9) ei nähty organisaatiomuutoksen tuovan mukanaan suuria käytännön muutoksia tutkintavankien asemaan ja olosuhteisiin. Osa näki muutoksen hyvänä käytäntöjen yhdentymisen kannalta. Keskitäminen nähtiin myös mahdollisuutena kohdentaa henkilökuntaa ja resursseja sinne missä niille on eniten tarvetta. Positiiviseksi kehitykseksi nähtiin lisäksi se, että poliisien tilat nykyaikaistuvat muutosten myötä, seuranta tehostuu ja näin ollen toiminnot yhtenäistyvät ja paranevat. Negatiivisena seikkana koettiin kuljetusmatkojen pidentymiset ja tutkintavankien joutuminen kauaksi kotipaikkakunnaltaan. Kuljetusmatkojen pituudet ovat vastaajien mukaan jo kasvaneet samanaikaisesti kuin Rikosseuraamuslaitoksen kuljetukset ovat vähentyneet. Tämä on aiheuttanut lisääntynyttä majoitustarvetta vankiloissa. Erityisesti poliisilaitoksissa, joiden läpi kulkee paljon tutkintavankeja, uudistuksen mainittiin tuovan mukanaan haasteita, sillä säilytystilat eivät ole riittäviä kasvavaan tarpeeseen nähden.

Tutkintavankien valvonta ja kuljetukset työllistävätkin henkilökuntaa niin poliisin tiloissa kuin vankiloissa. Tuomioistuinkuljetusten lisäksi myös kuljetukset vankiloiden ja poliisilaitosten välillä aiheuttavat kustannuksia.

Vain kymmenen vastaajaa ilmoitti käyttäneensä videoneuvotteluvälineitä. Kokemukset ovat olleet positiivisia. Erityisesti videoneuvottelulaitteiden käytön nähtiin vähentävän vankikuljetuksia ja näin lisäävän myös turvallisuutta.

Niin vuonna 2004 tehdyn selvityksen kuin vuonna 2009 tehdyn selvityksen perusteella voidaan todeta, etteivät poliisin tilat ole nykyisellään sopivia tutkintavankien pitkäaikaiseen säilytykseen. Vankiloissa sitä vastoin ei tällä hetkellä voida pitää tyhjillään erillisiä tutkintavangeille määrättyjä tiloja yliasutuksen vuoksi. Niin poliisin tiloissa kuin vankiloissakin kohdataan täten ongelmia tutkintavankien erillään pidossa.

2.5 Muuta tutkintavankien nykytilanteesta

2.5.1 Tutkintavankien tapaamisoikeudet

Poliisitilojen ja tutkintavankiloiden välillä ei lainsäädännössä ole suuria eroja tutkintavankien tapaamisoikeuksissa. Putkalaissa on säädetty tutkintavankeuslaista poiketen oikeus tapaamisen kuuntelemiseen määrätyissä tilanteissa. Vaikka perhe-elämän suoja ja oikeus valmistella puolustustaan on otettu lainsäädännössä hyvin huomioon, selvityksissä on tuotu esille tutkintavankien tapaamisia koskevia käytännön ongelmia.

Käytännössä tutkintavangit poliisivankiloissa ja vankiloissa ovat hyvin eriarvoisessa asemassa mm. sen vuoksi, että poliisivankiloissa ei usein järjestetä lainkaan valvomattomia tapaamisia ja myös valvottujen tapaamisten valvonta on intensiivisempää. Tutkintavankiloissa sen sijaan järjestetään valvomattomia perhe- ja lapsitapaamisia. Valvomattomista tapaamisista säännellään samalla tavalla putka- ja tutkintavankeuslaissa, mutta etenkin putkalaissa eri tapaamismuotojen rajanveto on jäänyt epäselväksi.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen on päätöksissään kiinnittänyt huomiota asiamiestapaamisten järjestämiseen. Päätöksessään 1197/4/07 apulaisoikeusasiamies toteaa seuraavaa: ”Poliisin säilytystiloissa on käytännössä yleistä, että asiamiestapaamiset järjestetään valvottuina. Useimmat lausunnonantajat eivät näytä tuntevan tai ottavan huomioon putkalain esitöissä selvästi esille tuotua pääsääntöä siitä, että vapautensa menettäneen ja hänen avustajansa tapaamiset on järjestettävä valvomattomina. Tapaamisjärjestelyissä näytetään myös sivuutettavan mahdollisuus valvotun tapaamisen järjestämiseen siten, että tapaamista valvottaisiin vain visuaalisesti videokameralla. Yleistä näyttäisi sitä vastoin olevan se, että tapaamisjärjestelyissä otetaan rutiininomaisesti käyttöön laissa selvästi viimesijaiseksi menettelyvaihtoehdoksi osoitettu erityisvalvottu tapaaminen.”

Apulaisoikeusasiamies on myös kiinnittänyt huomiota lainvastaiseen menettelyyn, jossa poliisi on antanut tutkintavangille lakiin perustumattoman "väliaikaisen yhteydenotto-kiellon" tuomioistuimen tälle määräämään puolustajaan (EOA 2570/4/05).

2.5.2 Tutkintavankien kuljetukset

Tutkintavankien kuljetukset kuormittavat niin poliisia kuin rikosseuraamushenkilökuntaa. Myös rajavartiolaitos ja tullilaitos ovat vanginkuljetusviranomaisia. Syksyllä 2010 annettavassa hallituksen esityksessä vankien kuljetuksia koskevat säännökset pyritään saattamaan laintasolle riittävän yksityiskohtaisina. Huomioitavina seikkoina ovat erityisesti säännökset kuljetettavan henkilön kohtelusta, olosuhteista ja valvonnasta kuljetuksen aikana sekä viranomaisten välinen toimivallanjako ja kuljettamisvelvollisuudet. Lisäksi esitetään mahdollisuutta määrätä tuomioistuin osallistumaan kuljetettavien henkilöiden vartiointiin tuomioistuimissa.

Vanginkuljetuslakiesityksen valmisteluvaiheessa selvitetään mahdollisuutta, jossa Rikosseuraamuslaitos voisi hankkia kuljetuspalvelut osin tai kokonaisuudessaan yksityiseltä kuljetus- ja vartiointipalvelun tuottajalta. Parhaillaan selvitetään, missä määrin julkisen vallan käyttöä voidaan siirtää yksityiselle toimijalle ja samalla varmistaa kaik-

kien osapuolten oikeusturva. Tavoitteena tulevaisuudessa on kuljetusten vähentyminen muun muassa vankisijoittelua tehostamalla ja videoneuvottelujen käyttöä lisäämällä.

Organisaatiomuutosten vaikutusta kuljetuksiin ja tutkintavankeja säilyttäviin laitoksiin on vielä vaikea arvioida. Vanginkuljetusten on arvioitu pitenevän keskittämisen tuloksena. Samanaikaisesti tutkintavankien säilytystilojen kunnan on odotettu kohenevan, sillä pienemmät ja vanhemmat tilat saadaan poistettua käytöstä. Videoneuvottelulaitteiden käyttöön ottaminen kaikissa poliisilaitoksissa ja tuomioistuimissa sitä vastoin vähentäisi merkittävästi vanginkuljetustarvetta.

3 Kansainväliset sopimukset ja suositukset

3.1 Kansainväliset sopimukset

Yksinomaan vankeja tai tutkintavankeja koskevaa sitovaa kansainvälistä sopimusta ei ole. Useisiin Suomen ratifioimiin kansainvälisiin sopimuksiin sisältyy kuitenkin artikloja, joilla on merkitystä vapautensa menettäneen kohtelua ja oikeuksia arvioitaessa.

Vankien ja tutkintavankien kannalta tärkeitä sopimuksia ovat Yhdistyneiden Kansakuntien vuonna 1966 hyväksymä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus eli KP-sopimus (SopS 7—8/1976) sekä Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi eli Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) (SopS 16—17/1990). Suomessa on voimassa myös Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1984 hyväksymä kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai alentavan kohtelun vastainen yleissopimus (SopS 59—60/1989) ja Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kieltämiseksi (SopS 16—17/1991).

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus

Tutkintavangin oikeusaseman ja kohtelun tulee syyttömyysolettaman mukaisesti poiketa vankeusrangaistusta suorittavan vangin kohtelusta. Kansainvälisellä tasolla tutkintavankien kohtelun peruseriaate on ilmaistu KP-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdassa, jonka mukaan jokaisella epäillyllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti toteen näytetty. Vastaava määräys sisältyy Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kohtaan.

KP-sopimuksen 7 artiklassa kielletään kidutus ja julma, epäinhimillinen ja halventava kohtelu. Sopimuksen 10 artiklan mukaan kaikkia vapautensa menettäneitä henkilöitä on kohdeltava inhimillisesti ja heidän synnynäistä ihmisarvoaan kunnioittaen.

Yleissopimuksen 10 artiklassa on ilmaistu kaksi erityisesti tutkintavankien kohtelussa noudatettavaa tärkeää periaatetta. Artiklan 2 a kohdan mukaan syytetyt henkilöt on poikkeuksellisia oloja lukuun ottamatta pidettävä erillään tuomituista henkilöistä (erilläänpitämis- eli segregatiovelvoite) ja heidän kohtelussaan on otettava huomioon heidän asemansa tuomitsematta olevina henkilöinä (syyttömyysperiaate). Velvoitetta täydentää erityissäännös nuorista syytetyistä, jotka on pidettävä erillään aikuisista vangeis-

ta. Suomi on tehnyt varauman yleissopimuksen velvoitteeseen pitää nuoret syytetyt erillään aikuisista. Suomen varaumassa todettiin, että vaikka Suomessa nuoret vangit säännömukaisesti ovat erillään aikuisista vangeista, ei ole tarkoituksenmukaista omaksua joustavampien menettelytapojen absoluuttista kieltoa. Varauma on vieläkin voimassa.

Tutkintavankia koskeva syyttömyysolettama käy ilmi KP-sopimuksen 14 artiklasta, joka sisältää yksityiskohtaiset määräykset rikossyytteen tuomioistuinkäsittelystä ja syytetyille kuuluvista vähimmäistakeista. Syytetyyn tulee muun muassa saada riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia valmistella puolustustaan, neuvotella itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan kanssa ja saada asiansa käsitellyksi ilman kohtuutonta viivytystä.

Yleissopimuksen 9 artiklassa on ilmaistu henkilökohtaisen vapauden ja koskemattomuuden suoja. Tutkintavankeja koskevan 9 artiklan 3 kohdan mukaan oikeudenkäyntiä odottavien henkilöiden pitämistä tutkintavankeudessa ei tule pitää yleisenä sääntönä.

Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan ihmisoikeussopimuksen tärkeimmät rikosoikeudelliseen vapaudenriistoon liittyvät artiklat ovat sopimuksen 3, 5 ja 6 artiklat. Ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan mukaan ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle on viipymättä ilmoitettava hänen ymmärtämällään kielellä vapaudenriiston perusteet ja häneen mahdollisesti kohdistetut syytteet. Jos vapaudenriiston perusteet muuttuvat vapaudenriiston aikana, henkilölle on tiedotettava myös uusista perusteista.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa syyttömyysolettaman sisältöä selventävät sopimuksen 6 artiklan 3 kohdassa luetellut syytetyille turvatut vähimmäisoikeudet. Artikla muistuttaa sisällöltään edellä käsiteltyä KP-sopimuksen 14 artiklaa. Suomen kansallisessa lainsäädännössä nämä lähinnä esitutkintaan ja rikosoikeudenkäynnin järjestämiseen liittyvät oikeudet on turvattu esitutkintalaisissa (449/1987) ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa.

Sitä, mitä muuta syyttömyysolettamasta nimenomaan tutkintavangin oikeuksien ja kohdellun järjestämisen kannalta vankilassa seuraa, ei ole tarkemmin määritelty edellä mainituissa Suomea velvoittavissa ihmisoikeussopimuksissa. Syyttömyysolettaman ja tutkintavangin erityisaseman sisältöä on sen sijaan tarkennettu kansainvälisissä suosituksissa.

EU:ssa vireillä olevat hankkeet

EU:ssa on valmisteilla komission vihreä kirja vankeuteen ja tutkintavankeuteen liittyvistä asioista. Vihreän kirjan pitäisi valmistua keväällä 2011. Tämän jälkeen päätetään, millaisiin lainsäädännöllisiin ja muihin toimiin asiassa ryhdytään.

EU:ssa on myös valmisteilla direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisessa menettelyssä.

3.2 Kansainväliset suositukset

Vapautensa menettäneen kohtelua koskevia kansainvälisiä suosituksia on useita. Niitä on valmisteltu sekä Yhdistyneiden Kansakuntien että Euroopan neuvoston piirissä. Merkittävimmät vankeja ja tutkintavankeja koskevat kansainväliset suositukset ovat Yhdistyneiden Kansakuntien talous- ja sosiaalineuvoston 31 päivänä heinäkuuta 1957 hyväksymät vankeinhoidon vähimmäissäännöt ja Euroopan neuvoston ministerikomitean 12 päivänä helmikuuta 1987 hyväksymät Euroopan vankilasäännöt (R(87)3). Vapautensa menettäneen kohtelun kannalta tärkeitä suosituksia ovat myös Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen 14 päivänä joulukuuta 1990 hyväksymät vankien kohtelun peruseriaatteet (45/111), yleiskokouksen 9 päivänä joulukuuta 1988 hyväksymät vapautensa menettäneen suojelua koskevat peruseriaatteet (43/173) ja 29 päivänä marraskuuta 1985 hyväksymät nuorisorikosoikeuden vähimmäissäännöt (Beijingin säännöt).

Yhdistyneiden Kansakuntien vähimmäissäännöt

Yhdistyneiden Kansakuntien vähimmäissäännöissä tutkintavankina pidetään henkilöä, joka on rikoksesta epäiltynä pidätetty tai vangittu ja jota pidetään säilössä poliisin huostassa tai tutkintavankilassa, mutta jonka asiaa ei ole vielä käsitelty tuomioistuimessa ja jota ei ole vielä tuomittu (sääntö 84). Tutkintavangit on pidettävä erillään rangaistusvangeista (sääntö 8). Vankeja, joita ei ole tuomittu, tulee pitää syyttöminä ja kohdella sen mukaisesti.

Vähimmäissääntöjen mukaan tutkintavankeihin on sovellettava erityisjärjestelmää siten, ettei yksilön vapautta turvaavia määräyksiä loukata, eikä tutkintavankia koskevalle oikeudenkäyntimenettelylle tuoteta haittaa. Säännöissä 85—93 selostetaan lähemmin erityisjärjestelmän piirteitä. Tutkintavangit on pidettävä erillään rangaistusvangeista ja nuoret tutkintavangit tulee pitää erillään aikuisikäisistä ja periaatteessa myös eri laitoksessa (sääntö 85). Tutkintavankien tulee saada nukkua omissa erillisissä huoneissaan. He saavat halutessaan hankkia omalla kustannuksellaan ruokaa laitoksen ulkopuolta vankilahallinnon, perheen tai ystävien välityksellä, jos se on laitoksessa noudatettavan järjestyksen puitteissa mahdollista (sääntö 87).

Tutkintavangin on sallittava pitää omia vaatteitaan, jos ne ovat asiallisia ja puhtaita (sääntö 88) sekä hankkia omalla kustannuksellaan kirjoja, sanomalehtiä, ajanvietetarpeita, jotka eivät haittaa oikeuskäsittelyä eivätkä laitoksen järjestystä ja turvallisuutta (sääntö 90). Tutkintavangin oman lääkärin ja hammaslääkärin on vangin kustannuksella sallittava käydä häntä tapaamassa, jos siihen on perusteltu syy (sääntö 91). Tutkintavangille pitää tarjota mahdollisuus osallistua työntekoon, mutta häneltä ei tule sitä edellyttää. Jos tutkintavanki tekee työtä, hänelle on maksettava siitä palkkaa (sääntö 89).

Tutkintavangin tulee saada välittömästi ilmoittaa perheelleen säilöönnotosta ja hänelle tulee antaa mahdollisuudet yhteydenpitoon perheensä ja ystäviensä kanssa vain siinä määrin valvottuna kuin hänen asiansa oikeuskäsittely, laitoksen turvallisuus ja järjestys vaativat (sääntö 92). Puolustuksensa järjestämiseksi tutkintavangin on saatava anoa ilmaista oikeusavustajaa ja tavata avustajaansa puolustuksen valmistelua sekä luottamuk-

sellisten ohjeiden antamista varten. Poliisi tai laitoksen henkilökunta saavat valvoa keskusteluja, mutta he eivät saa kuunnella niitä.

Euroopan neuvoston suositus Euroopan vankilasäännöistä REC (2006) 2

Euroopan neuvoston vankilasäännöt sisältävät samankaltaisia, vaikkakin joiltakin osin tarkempia suosituksia tutkintavankien kohtelusta ja oikeusturvasta kuin YK:n vähimmäissäännöt.

Euroopan neuvoston vankilasääntöjen mukaan vapautensa menettäneitä henkilöitä on kohdeltava heidän ihmisoikeuksiaan kunnioittaen (sääntö 1). Vapautensa menettäneet myös säilyttävät kaikki ne oikeudet, joita ei lain nojalla poisteta, vapausrangaistus- tai tutkintavankeuspäätöksen johdosta (sääntö 2).

Säännöissä on myös suosituksia niin vankien kuin tutkintavankienkin säilytysolosuhteista, terveydenhuollosta, yhteydenpidosta vankilan ulkopuolelle, työskentelystä, vapaa-ajanvietosta, omaisuudesta ja siirtämisestä sekä vapauttamisesta.

Säännöissä on erityisiä suosituksia tutkintavangeista. Tutkintavangit on lähtökohtaisesti mahdollisuuksien mukaan sijoitettava yhden hengen selleihin (sääntö 96). Tutkintavankien on myös saatava käyttää omia vaatteitaan, jos ne soveltuvat pidettäväksi vankilassa (sääntö 97). Tutkintavangeille on järjestettävä mahdollisuudet valmistella puolustustaan ja heille on ilmoitettava oikeudestaan saada lainopillista neuvontaa (sääntö 98). Tutkintavangeille on myös annettava mahdollisuus ottaa vastaan vieraita, lukea kirjoja ja sanomalehtiä ja seurata muita joukkotiedotusvälineitä, ellei oikeusviranomainen ole yksittäistapauksessa määrännyt eristyskieltoa (sääntö 99).

Tutkintavangilla ei ole velvollisuutta osallistua työhön, mutta mahdollisuus siihen on tarjottava (sääntö 100). Tutkintavangin on myös mahdollisuuksien mukaan annettava noudattaa vankeusvankien päiväjärjestystä, jos hän sitä pyytää (sääntö 101).

Euroopan neuvoston suositus tutkintavankeuden käytöstä ja väärinkäytön esteistä REC(2006) 13

Euroopan neuvosto on antanut suosituksen erityisesti tutkintavankeudesta. Suosituksen tavoitteena on asettaa rajat tutkintavankeuden käytölle, kannustaa vaihtoehtoisten toimenpiteiden käyttöön sekä turvata tutkintavankien asema ja oikeudet. Suosituksen mukaan tutkintavankeutta tulisi käyttää vain jos se on välttämätöntä eikä muita vaihtoehtoja ole. Tutkintavankeuteen liittyvien rajoitusten tulisi myös rajoittua vain välttämättömään.

Suosituksen mukaan tutkintavankeuden käytön edellytyksenä on järkevä epäily, että vangittu on tehnyt rikoksen, olisi syytä epäillä, että epäilty 1) pakenee, 2) tekisi törkeän rikoksen, 3) vaikeuttaisi tutkintaa tai oikeudenkäyntiä tai 4) olisi vaaraksi yleiselle turvallisuudelle ja muita vaihtoehtoja kuin vangitseminen ei ole (sääntö 7). Vangitsemista

tulisi käyttää vain, jos rikos voi johtaa vankeusrangaistukseen (sääntö 6). Vangitsemisen saa kestää vain niin kauan kuin mainitut edellytykset täyttyvät (sääntö 22).

Suosituksen mukaan päätös vangitsemisesta pitäisi tehdä tuomioistuimessa (sääntö 13). Asia tulisi käsitellä tuomioistuimessa 48 tunnin kuluttua vapaudenmenetyksen alkamisesta (sääntö 14). Vangitsemisasiasia tulisi voida viedä tuomioistuimen uudelleen arvioitavaksi vähintään kerran kuukaudessa (sääntö 17). Vangitulla on oltava oikeus hakea muutosta päätökseen.(sääntö 18).

Vangitulla on oikeus saada tarvittavat tiedot ymmärtämällään kielellä, oikeus avustajaan julkisilla varoilla tarvittaessa, oikeus saada tarvittavat asiakirjat ja oikeus olla läsnä prosessissa (säännöt 25–31). Vangitulla on oikeus ilmoittaa perheelleen vangitsemisoikeudenkäynnin ajasta ja paikasta (sääntö 32).

Lisäksi suosituksessa on määräyksiä tutkintavankien oikeudesta terveydenhuoltoon, kirjeenvaihtoon ja äänestämiseen. Tutkintavankeihin sovelletaan muilta osin Euroopan vankilasääntöjä (sääntö 35).

3.3. Euroopan neuvoston kidutuksenvastaisen komitean (CPT) suositukset

Eurooppalaisella kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kieltämiseksi solmitulla yleissopimuksella perustettiin komitea, jonka tehtävänä on yleissopimuksen 1 artiklan mukaan käyntejä tekemällä tutkia vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden henkilöiden kohtelua. Eurooppalainen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun taikka rangaistuksen estämiseksi toimiva komitea (CPT) on tehnyt Suomeen tarkastuskäynnit vuosina 1992, 1998, 2003 ja 2008. Komitea on antanut tarkastusraporteissaan useita suosituksia vankeinhoidon ja tutkintavankeuden toimeenpanon kehittämiseksi Suomessa.

Seuraavassa käsitellään sellaisia suosituksia, joilla on erityisesti merkitystä poliisivankiloissa ja vankiloissa säilytettävillä tutkintavangeille. Vankeihin kohdistuvia suosituksia tai yksittäisten tilojen puutteellisia olosuhteita tarkastuksen aikana ei ole seuraavassa mainittu.

Terveydenhuolto poliisivankiloissa ja vankiloissa

Vuoden 1992 tarkastuksessaan CPT pyysi poliisivankiloita tarkastaessaan lisäselvitystä siitä, turvaako laki nimenomaisesti poliisin huostassa olevalle oikeuden valita itse hänet tarkastava lääkäri. Vuoden 1998 tarkastuksessaan CPT totesi, ettei oikeus päästä lääkäriin ole aiheuttanut mitään erityisiä ongelmia käytännössä, mutta suositteli silti, että oikeuden käytöstä annettaisiin säännökset. Vuoden 2003 ja 2008 tarkastuksessaan CPT toisti jälleen tämän suosituksen.

Vuonna 1998 CPT suositteli myös, että tutkintavankien säilyttämiseen tarkoitetuissa poliisivankiloissa tulisi ottaa käyttöön järjestely, jossa sairaanhoitaja kävisi laitoksessa

säännöllisesti, esimerkiksi päivittäin. Vuoden 2003 tarkastuksessaan CPT toisti tämän suosituksen.

Vuoden 1992 tarkastuksessa CPT suositti myös, että poliisin huostassa olevien lääkärin-tarkastukset tehdään siten, ettei poliiseja ole kuulo- eikä mielellään myöskään näköetäisyydellä ja että lääkäri kirjaa jokaisen tarkastuksen sekä tarkastettavan lausunnot ja omat päätelmänsä sekä antaa ne tarkastettavan ja tämän avustajan käyttöön.

Vuoden 1992 tarkastuksessaan CPT suositteli, että vankilaan saapuneille vangeille/tutkintavangeille tehdään lääkärin haastattelu ja tarvittaessa tarkempi tutkimus mahdollisimman pian saapumisen jälkeen. CPT toisti tämän huomautuksen vuoden 1998 tarkastuksessaan. Vuoden 2003 tarkastuksessaan CPT toisti tämän suosituksen poliisivankiloitten osalta. Vuoden 2008 tarkastuksessaan CPT suositteli jälleen, että vankiloihin saapuville vangeille tehtäisiin lääkärin tarkastus viimeistään saapumista seuraavana arkipäivänä.

Kaikissa tarkastuksissaan CPT on myös antanut yksittäisiä vankiloita koskevia suosituksia riittävien terveydenhuoltopalveluiden turvaamisesta.

Tutkintavankien säilyttäminen poliisivankiloissa

Vuoden 1992 tarkastuksessaan CPT totesi, että Suomen käytäntö säilyttää tutkintavankeja poliisivankiloissa on poikkeuksellinen, eikä paras mahdollinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta.

Vuoden 1992 tarkastuksessaan CPT suositteli, että tarkastettujen poliisivankiloitten päiväjärjestyksiä tarkennetaan siten, että poliisivankiloissa voidaan tarjota riittävästi toimintaa vangeille. CPT katsoi, että ellei tämä onnistu, tulisi laitosten mahdollisuutta toimia tutkintavankien säilytyspaikkana arvioida uudelleen. CPT edellytti, että samanlainen tarkastelu tehdään kaikissa poliisivankiloissa.

Vuoden 1998 tarkastuksessaan CPT suositteli, että olisi pyrittävä varmistamaan, että tutkintavangit siirretään vankilaan aina välimatkojen niin salliessa. CPT totesi, että missään tarkastetuista poliisivankiloista olosuhteet eivät soveltuneet tutkintavankien pitkäaikaiseen säilytykseen. Tutkintavankeja säilytettiin sellissään 23 tuntia vuorokaudessa eikä aina pystytty takaamaan edes yhden tunnin ulkoliikuntaa päivässä. Ulkoilutilat olivat myös riittämättömät useissa poliisivankiloissa. CPT huomautti myös uudelleen riittämättömästä viriketoiminnasta poliisivankiloissa.

Vuoden 2003 tarkastuksessaan CPT painotti jälleen, ettei tutkintavankeja tulisi säilyttää poliisin tiloissa, koska se altistaa epäasialliselle kohtelulle. Tilanteen epäasiallisuutta lisää se, että olosuhteet poliisivankiloissa eivät sovellu pitkäaikaiseen säilytykseen. CPT toisti aiemmat suosituksensa eli, että tutkintavangeilla tulisi olla mahdollisuus vähintään tunnin ulkoiluun päivittäin ja että poliisivankiloissa järjestetään tutkintavangeille virikkeellistä toimintaa. Tavoitteena tulisi olla, ettei tutkintavankeja säilytetä poliisilaitoksilla.

Vuoden 2008 tarkastuksen yhteydessä CPT totesi, että aikaisemmilla tarkastuskäynneillä havaittuja ongelmia ei ole korjattu. CPT:n mukaan ei voida pitää hyväksyttävänä tilannetta, jossa henkilöä säilytetään pitkiä aikoja poliisivankiloissa, joiden olosuhteet eivät ole kelvolliset pitkäaikaiseen säilytykseen ja joissa ei ole minkäänlaista viriketoimintaa. Tämä ei ole hyväksyttävää edes rikostutkinnan turvaamiseksi tai tutkintavangin oman turvallisuuden takaamiseksi. CPT vaati Suomen viranomaisia toimittamaan sille yksityiskohtaiset tiedot niistä lainsäädännöllisistä ja järjestelmäkohtaisista toimenpiteistä, joilla on tarkoitus lopettaa tutkintavankien säilyttäminen poliisivankiloissa. Vuoden 2008 tarkastuksessaan CPT totesi vielä, että siihen asti kun tutkintavankien säilyttämisestä poliisivankiloissa luovutaan, ryhdytään toimenpiteisiin, jotta:

- varmistetaan, että kaikilla "poliisivankiloissa" säilytettävillä tutkintavangeilla on mahdollisuus todelliseen ulkoliikuntaan ainakin tunnin ajan päivittäin;
- kehitetään näille tutkintavangeille virikeohjelmia;
- tarkistetaan Helsingin poliisilaitoksen "poliisivankilan" olemassa olevat lääkäriin ja erikoissairaanhoidon (mukaan lukien hammashoito) pääsyä koskevat järjestelyt ja huolehditaan siitä, että sairaanhoitaja on paikalla myös viikonloppuisin;
- varmistetaan, että kaikissa "poliisivankiloissa", joissa ei ole omia terveydenhoitopalveluja, kävisi säännöllisesti lääkäriille raportoiva sairaanhoitaja;
- varmistetaan, että lääkäri tai pätevä, lääkäriille raportoiva sairaanhoitaja suorittaa lääketieteellisen tarkastuksen kaikille uusille tutkintavangeille 24 tunnin kuluessa heidän saapumisestaan;
- perustetaan erityinen rekisteri, johon merkitään sijoittamiset eristysselliin sellaisissa "poliisivankiloissa", joissa tällaisia sellejä on;
- varmistetaan, että eristyssellit Helsingin poliisilaitoksen "poliisivankilassa" pidetään puhtaina;
- varmistetaan, että sairaanhoitaja käy katsomassa eristyssellissä pidettäviä vankeja päivittäin.

Säilytys- ja tutkintavastuun erottelu poliisivankiloissa

Vuoden 2003 tarkastuksessaan CPT kiinnitti huomiota myös siihen, että tutkinta- ja säilytysvastuuta ei ole poliisivankiloissa riittävästi eroteltu, vaan tutkija päättää useista vangin oikeuksista kuten tapaamisista, puhelimen käytöstä ja omien tavaroiden käytöstä ja tiedotusvälineiden seuraamisesta. Vuoden 2008 tarkastuksessa asia oli jälleen esillä ja CPT pyysi Suomea toimittamaan sille tiedot niistä toimenpiteistä, joilla tutkinta- ja säilytysvastuu on tarkoitus erottaa poliisihallinnon organisaatiouudistuksen yhteydessä.

Vuoden 2008 tarkastuksessaan CPT suositteli tutkintavankien yhteydenpidosta ulkomaailmaan myös, että:

- poliisille annetaan yksityiskohtaiset ohjeet, jotka koskevat tutkintavankien kirjeenvaihtoa, vierailuja ja puhelimen käyttöä koskevien kieltojen/rajoitusten käyttöä;
- asetetaan velvollisuus ilmoittaa kirjallisesti erityiset syyt tällaisiin toimenpiteisiin kussakin yksittäisessä tapauksessa;

- siinä yhteydessä, kun oikeus määräajoin harkitsee tutkintavankeuden jatkamisen tarpeellisuutta, erillisenä asiana on tutkittava kysymys siitä, onko poliisin tarpeellista jatkaa erityisten rajoitusten asettamista tutkintavangin vierailuille, kirjeille tai puhelimen käytölle.

Kiinniotetun ja pidätetyn oikeudet

CPT on tarkastuksissaan 1992, 1998, 2003 ja 2008 kiinnittänyt huomiota siihen, että kiinniotetulla tulee olla oikeus avustajaan heti vapauden menettämisen alusta alkaen, pitää tähän yhteyttä ja mahdollisuus neuvotella tämän kanssa yksityisesti. Vapautensa menettäneen oikeudet tulee antaa kirjallisesti (CPT:n suositukset 1992, 1998 ja 2008).

Paljusellit vankiloissa

Vuoden 1992 tarkastuksessa CPT suositteli, että vankiloissa kaikille vangeille taattaisiin mahdollisuus WC:n käyttöön myös yöaikana. Vuoden 1998 tarkastuksessa CPT toisti tämän suosituksen ja pyysi tietoa siitä, ovatko Suomen viranomaiset laatineet suunnitelman aikatauluineen paljusellien käytön lopettamiseksi. Vuoden 2003 tarkastuksessa CPT suositteli jälleen paljuselliongelman poistamista. Vuoden 2008 tarkastuksessaan CPT suositteli, että suunnitelmia paljusellien poistamiseksi vankiloista nopeutetaan huomattavasti. Lisäksi CPT suositteli, että kaikille vangeille tulee turvata mahdollisuus käyttää asianmukaisia saniteettitiloja kaikkina vuorokaudenaikoina.

Toiminnot vankiloissa

Vuoden 1992 tarkastuksessa CPT suositteli, että vankiloissa kaikille vangeille tarjotaan asianmukaisia toimintoja riittävän suureksi osaksi päivää. Tutkintavankien ja vankeusvankien erilainen oikeudellinen asema tulisi ottaa huomioon heihin sovellettavissa menettelytavoissa. Myös vuosien 1998, 2003 2008 tarkastuksissaan CPT suositteli työ- ja koulutusmahdollisuuksien parantamista tarkastetuissa vankiloissa.

Tutkintavankien eristäminen (yhteydenpitorajoitukset) vankiloissa

Vuoden 2008 tarkastuksessaan CPT suositteli, että tuomioistuimen päätöksellä erillään pidettävät tutkintavangit tulisi siirtää tavallisiin olosuhteisiin välittömästi erillään pitämisen päätyttyä. Lisäksi CPT pyysi selvityksen niistä oikeusturvatakeista, joilla turvataan se, ettei eristäminen kestä pidempään kuin on tarpeellista. CPT suositteli myös, että eristetyille tutkintavangeille tarjotaan mahdollisuus tarkoituksenmukaiseen toimintaan eristämisen kielteisten vaikutusten vähentämiseksi.

4. Tutkintavankeuden kansainvälinen vertailu

4.1 Ruotsi

Vuonna 2007 Ruotsissa oli 6 770 vankia, joista tutkintavankeja oli 1 495. Ruotsissa on 75 vankia 100 000 asukasta kohden ja tutkintavankeja vastaavasti noin 16. Vuonna 2007 tutkintavankien osuus kaikista vangeista oli noin 22 %. Kaikista vangeista naisia oli noin 5 %. Vuonna 2008 ulkomaalaisia vankeja Ruotsissa on noin 28 %. Vankiloiden käyttökapasiteetti on Ruotsissa noin 98 % (Space, 2007).

Ruotsissa pidätysmääräyksen antaa syyttäjä, mutta poliisi voi ottaa epäillyn kiinni ilman määräystä. Vangitsemispyyntö tulee esittää viivytyksettä ja viimeistään kolmantena päivänä pidätysmääräyksestä. Jos tuomioistuin vangitsee epäillyn, tämä tulee toimittaa viipymättä vankilaan. Jos epäiltyä vastaan ei ole nostettu syytettä, vangitsemisoikeudenkäynti tulee uusia kahden viikon välein. Vangitsemisesta päättää tuomioistuin. Tutkintavankeuteen voidaan määrätä rikoksesta, josta voi seurata vähintään yhden vuoden vankeusrangaistus. Tutkintavankeuden perusteeksi tulee olla epäily, että epäilty saattaa paeta, hävittää todisteita tai jatkaa rikollista käyttäytymistä. Jos rikoksesta säädetty vähimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta, henkilö vangitaan, jos siihen on edellytykset. Rikoksesta säädetystä rangaistuksesta riippumatta todennäköisin syin epäilty voidaan vangita, jos hänen henkilöllisyytensä ei ole selvillä ja hän kieltäytyy kertomasta nimeään tai asuinpaikkaansa tai, jos hän antaa näistä väärät tiedot. Sama koskee myös tilannetta, jossa epäillyllä ei ole kotipaikkaa Ruotsissa ja on olemassa riski että hän maasta poistumalla välttelee oikeudenkäyntiä. Ylärajaa tutkintavankeuden kestolle ei ole säädetty. Tutkintavankeuden vaihtoehtoina ovat matkustuskielto, valvonta ja raportointivelvollisuus olinpaikasta.

Ruotsissa syyttäjä vastaa rikosasioiden tutkinnasta, jos odotettavissa oleva vankeusrangaistus ylittää kaksi vuotta. Yksinkertaisten rikosasioiden esitutkintaa johtaa poliisi. Esitutkinta on lopetettava, jos syyttäjä katsoo, ettei epäilyn tueksi ole riittävää näyttöä.

Tuomioistuin päättää vangitsemisesta. Vangitsemispäätöksen yhteydessä tuomioistuin harkitsee syyttäjän vaatimuksesta, onko vangitun yhteydenpitoa ulkomaailmaan rajoitettava. Rajoitukset ovat sallittuja, jos on olemassa riski, että epäilty tuhoaa todisteita tai muulla tavoin haittaa asian tutkintaa. Jos myöhemmät olosuhteet vaativat, syyttäjä voi ilman tuomioistuimen määräystäkin päättää vangitun yhteydenpidon rajoittamisesta.

Tutkintavangeilta voidaan kieltää kokonaan tai osittain mahdollisuus seurata ulkomaailman tapahtumia television, radion tai lehtien välityksellä, jos se on tarpeen todisteiden hävittämisen välttämiseksi tai tutkinnan vaikeuttamisen estämiseksi. Myös kirjeiden lähettämistä ja vastaanottamista voidaan rajoittaa. Samasta syystä myös oikeutta ottaa vastaan vierailijoita tai olla puhelinyhteydessä voidaan rajoittaa. Rajoituksista, jotka koskevat vangin yhteyksiä ulkomaailmaan, päättää tuomioistuin syyttäjän esityksestä. Muista laissa tutkintavankien ja pidätettyjen kohtelusta mainituista päätöksistä vastaa Kriminaalihuoltolaitos. Vangeille tulee mahdollisuuksien mukaan tarjota työtä ja myös päivittäinen tunnin ulkoilumahdollisuus, jollei sille ole erityisiä esteitä.

Ruotsissa ollaan uudistamassa vankeus- ja tutkintavankeuslainsäädäntöä. Uusi laki tulee voimaan 1.4.2011. Tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevat säännökset ovat pääasiassa samanlaisia kuin Suomessa.

CPT:n raporteissa vuosilta 2003 ja 2009 on huomautettu kiinniotettavien kohtelusta pidätystilanteessa. Komitea muistuttaa liiallisen voimankäytön välttämisestä. Ruotsia on huomautettu ulkotilojen riittämättömyydestä, eristyksen liiallisesta käytöstä sekä yliasutuksesta, joka johtaa opiskeluun ja muihin aktiviteetteihin osallistumisen mahdollisuuden vähenemiseen. Myös pääsy asianajajan ja lääkärin puheille on ollut puutteellista. Komitea suositti, että alaikäisiä ei kuulusteltaisi ilman uskotun ihmisen tai lakimiehen läsnäoloa. Ylipäätään kaikille pidätetyille tulisi tiedottaa heidän oikeuksistaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

4.2 Norja

Vuonna 2007 Norjassa oli keskimäärin 3 573 vankia, joista 20 % oli tutkintavankeudessa. Naisten osuus kaikista vangeista oli noin 9 %, ulkomaalaisia oli vastaavasti noin 15 %. Norjassa on 100 000 henkeä kohden noin 75 vankia. Tutkintavankeja on vastaavasti noin 15. (Correctional Service of Norway, 2008).

Norjan rikosprosessilain mukaan syyttäjä tekee päätöksen epäillyn kiinniottamisesta. Jos vapaudenriistoa halutaan jatkaa, epäilty on tuotava oikeuden eteen viimeistään kolmantena päivänä kiinniotosta. Ilman oikeuden päätöstä häntä saa pitää poliisin tiloissa 72 tuntia. Jos epäiltyä ei tuoda oikeuden eteen seuraavana päivänä kiinniotosta, syy on merkittävä pöytäkirjaan.

Norjan rikosprosessilain mukaan henkilö voidaan pidättää, kun häntä perustellusti epäillään teosta, josta voi lain mukaan seurata vähintään kuuden kuukauden vankeusrangastus ja on olemassa ilmeinen vaara, että epäilty hukkaa todisteita hävittämällä esineitä tai vaikuttamalla todistajiin. Alle 18-vuotiaita ei voida pidättää, ellei se ole erityisen tarpeellista. Norjassa syyttäjä päättää pidättämisestä. Kiireellisissä tapauksissa poliisi voi pidättää epäillyn myös ilman syyttäjän tai tuomioistuimen määräystä.

Jos epäilty on pidätetty ilman oikeuden tai syyttäjän päätöstä, asia on saatettava syyttäjän käsittelyyn niin pian kuin mahdollista. Jos syyttäjä toteaa, että pidätystä on jatkettava, hänen on tehtävä siitä kirjallinen päätös. Pidätyksestä on ilmoitettava epäillyn kotiin tai hänen nimeämälleen henkilölle, ellei epäilty sitä vastusta. Ilmoituksen voi jättää tekemättä, mikäli se haittaa tutkintaa merkittävästi. Kysymys on siinä tapauksessa toimitettava oikeudelle ensimmäisen kerran, kun pidätys tehdään. Jos syyttäjä haluaa jatkaa epäillyn pidätystä, asia on saatettava tuomioistuimeen vangitsemisoikeudenkäyntiä varten mahdollisimman pian ja viimeistään kolmantena päivänä pidätyksestä. Kun rikoksen johdosta on nostettu syyte, tuomioistuin voi päättää tutkintavankeuden jatkamisesta tai vangin vapauttamisesta.

Norjassa ei ole varsinaisia tutkintavankiloita, joten tutkintavangit sijoitetaan samoihin vankiloihin vankeusvankien kanssa. Joissain vankiloissa on heitä varten erillinen osasto.

Tutkintavankien sijoittamista perustellaan sillä, että erilliset tutkintavankilat olisivat epäkäytännöllisiä maantieteellisistä syistä johtuen.

Pidätetyllä ja vangitulla on oikeus valvomattomaan kirjalliseen ja suulliseen yhteydenpitoon puolustajansa kanssa. Muuten tuomioistuin voi, mikäli se on tutkinnan vuoksi perusteltua, rajoittaa vankien oikeutta vastaanottaa vieraita tai saada tai vastaanottaa postia. Tuomioistuin voi määrätä tapaamiset ja postin kulun tapahtuvaksi poliisin valvonnan alaisena. Vankien oikeutta saada lukea sanomalehtiä tai katsoa televisiota voidaan rajoittaa. Vanki voidaan myös osittain eristää muista vangeista. Jos vangin yhteydenpitoa rajoitetaan, päätöksessä on yksilöitävä mitä haittaa tutkinnalle syntyisi ilman rajoituksia. Vanki voidaan pitää täysin erillään muista vangeista, mikäli on ilmeinen vaara, että hän hävittäisi todisteita. Eristykselle on kuitenkin asetettava tarkka määräaika, joka saa olla enintään kaksi viikkoa. Sitä voidaan pidentää kaksi viikkoa kerrallaan. Jos painavat syyt vaativat, eristys voi kestää pidemmän ajan. Alle 18-vuotiaita ei saa missään olosuhteissa eristää yli kahdeksaa viikkoa.

Tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevat säännökset ovat pääasiassa samanlaisia kuin Suomessa.

Euroopan kidutuksen vastainen komitea vieraili Norjassa viimeksi lokakuussa 2005.² Raportissa CPT huomautti Norjaa muun muassa siitä, etteivät kaikki pidätetyt olleet saaneet mahdollisuutta kertoa tilanteestaan läheiselle tai sukulaiselle. Raportissa huomautettiin myös, että kaikille poliisin pidättämille henkilöille tulisi aluksi antaa kirjalliset ohjeet heidän oikeuksistaan. Henkilöiltä tulisi pyytää kuittaus siitä, että he ovat saaneet nämä ohjeet kielellä, jota he ymmärtävät. CPT suositti, että kaikki, jotka joutuvat yöpymään poliisin tiloissa, saavat käyttöönsä patjan ja puhtaita huopia kysymättä. Samoin kaikille tulisi antaa ruokaa normaaleina ruoka-aikoina ja vähintään kerran päivässä tulisi tarjota täysipainoinen ateria, jollaiseksi ei käy esimerkiksi pelkkä voileipä. Vankien välinen väkivalta oli ollut Norjassa ongelmana ja CPT pyysi Norjalta raporttia asiasta.

4.3 Tanska

Vuonna 2007 Tanskassa oli 3 624 vankia, mikä on 66 vankia 100 000 ihmistä kohden. Tutkintavankeja Tanskassa oli noin 1 000 eli noin oli 29 % kaikista vangeista. Tutkintavankeja 100 000 ihmistä kohden on Tanskassa noin 19. Naisten osuus vangeista on 5 %. Ulkomaalaisia kaikista vangeista on 18 %. Ulkomaalaisista oli vuonna 2006 tutkintavankeina kuitenkin lähes puolet (49 %). Vankiloiden käyttöaste on Tanskassa 90 % (Space, 2007).

Poliisi voi pitää henkilöä pidätettynä 24 tuntia, jonka jälkeen vangitsemisen jatkamiseksi on saatava oikeuden päätös. Ne, joiden vapaudenriisto jatkuu yli 24 tuntia, sijoitetaan vankilaan. Ulkomaalaislain perusteella poliisilla on toimivalta pitää ulkomaalaisia kiinniotettuina enintään 72 tuntia tietyin laissa säädettyin edellytyksin. Pisimmillään tutkintavankeus voi kestää kuusi kuukautta tai vuoden. Tutkintavankeus ei kuitenkaan saa

² CPT/Inf (2006) 14

kestää yli kahta kolmasosaa mahdollisesta rangaistusajasta. Tutkintavankeutta voidaan lisäksi määrätä vain sellaisesta rikoksesta, josta voidaan määrätä 1,5 vuotta vankeutta ja tutkintavankeus on rikoksen selvittämiseksi tai turvallisuuden vuoksi tarpeen. Jos tutkintavankeuden tavoitteet ovat saavutettavissa muuten kuin vangitsemisella, tuomioistuimien voi esimerkiksi määrätä epäillyn valvontaan ja pitämään yhteyttä viranomaisiin. Tuomioistuimien voi myös määrätä muun muassa työhön, vapaa-aikaan tai asumiseen liittyviä ehtoja tai velvoittaa epäillyn päihdehoitoon. Toimenpiteisiin tarvitaan epäillyn suostumus.

Oikeuden päätöksessä asetetaan määräaika tutkintavankeudelle. Ajan tulee olla mahdollisimman lyhyt, mutta enintään neljän viikon pituinen. Aikaa voidaan pidentää enintään neljä viikkoa kerrallaan. Kun asiassa on nostettu syyte ja pääasian käsittelylle on annettu päivämäärä, tuomioistuimien voi päättää ennen määräajan loppua, että tutkintavankeutta jatketaan tuomion antamiseen asti. Tuomioistuimen on kumottava vangitsemispäätös jos jatkuva vangitseminen ei ole perusteltua ja jos tutkimuksissa ei ole edistytty tarpeeksi nopeasti. Tutkintavankeuden keston ylärajaksi on asetettu 6 kuukautta tai 1 vuosi, jollei asiassa ole poikkeuksellisia olosuhteita. Yläraja valitaan sen mukaan, onko enimmäisrangaistus epäilystä rikoksesta alle vai yli kuusi vuotta. Alle 18-vuotiailla tutkintavankeuden enimmäiskestot ovat neljä ja kahdeksan kuukautta.

Tanskassa tutkintavankeja voidaan sijoittaa ulkopuoliseen valvontaan tai matkustuskieltoon sekä velvoittaa maksamaan uhkasakkoja, jos henkilö ei tule oikeuden eteen pyydettyään.

Tanskassa tutkintavankeja voidaan säilyttää samoissa tiloissa vankeusvankien kanssa, mutta tällöin häntä koskevat tutkintavankien ohjeistukset. Jos tutkintavanki on suostunut siirtoon vapaaehtoisesti, häneen sovelletaan poikkeuksellisesti normaaleja vankilan sääntöjä. Tuomioistuimien voi kuitenkin poliisin pyynnöstä määrätä tutkintavangin pidettäväksi erillään muista vangeista. Tutkintavangeilla on oikeus vierailuihin sekä kirjeiden kirjoittamiseen ja saamiseen, jollei poliisin pyynnöstä ja oikeuden määräyksestä toisin määrätä.

Tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevat säännökset ovat pääasiassa samanlaisia kuin Suomessa.

CPT vieraili Tanskassa viimeksi helmikuussa 2008³. Vierailuraportista käy ilmi, että suurin osa äskettäin poliisin pidättämiksi joutuneista sanoi tulleen hyvin kohdelluiksi. Useat kuitenkin kritisoivat liiallista voimankäyttöä pidätyshetkellä. Monet valittivat liian tiukoista käsirauodoista. Muutamilla henkilöillä oli tarkastuksen aikana liian tiukoista käsirauodoista syntyneet jäljet ranteissa. Muutamat ulkomaalaiset sanoivat kohdanneensa rasistista kielenkäyttöä poliisin taholta. Vierailulla kävi ilmi, etteivät kaikki pidätetyt tienneet, onko poliisi ilmoittanut pidätyksestä heidän läheiselleen. CPT suositti, että kaikilla tulisi olla muodollisesti tunnustettu oikeus ilmoittaa pidätyksestään perheelleen tai muulle henkilölle. Sellaisista tilanteista, joissa tiedon antaminen viivästyy, tulisi olla säännöksiä laissa. Olisi myös suositeltavaa, että pidätetyille ilmoitettaisiin, onko viesti tavoittanut heidän läheisensä.

³ CPT/Inf (2008) 26

CPT suositti varmistamaan, että kaikkien pidätettyjen oikeus saada halutessaan yhteys lakimieheen toteutuu heti vapaudenmenetyksen alussa. Tarkastuskäynnillä oli käynyt ilmi, ettei kaikille ollut nimenomaisesti kerrottu tästä. Lisäksi joidenkin pyynnöt lakimiehen tapaamisesta oli hylätty. CPT suositti myös, että kaikkia pidätettyjä neuvottaisiin heidän oikeuksistaan ja neuvonnan antaminen todennettaisiin vangin allekirjoituksella. Allekirjoituksen puuttuminen olisi selitettävä kirjallisesti. CPT suositti Tanskaa harkitsemaan poliisikuulustelujen nauhoittamista pidätettyjen ja vangittujenoikeusturvan lisäämiseksi. Vierailulla osa pidätetyistä valitti, että he olivat joutuneet odottamaan pitkään ennen kuin olivat saaneet käydä tarpeillaan.

4.4. Tutkintavankeus muissa Euroopan maissa

Työryhmä teki kansainvälisen vertailun tutkintavankien asemasta. Kansainväliseen vertailuun otettiin mukaan Suomi mukaan luettuna kaksikymmentäkaksi Euroopan unionin maata sekä Norja. Työryhmän mietinnössä on esitetty vain keskeiset huomiot tästä selvityksestä. Huomiota kiinnitetään erityisesti tutkintavankien sijoittamiseen, säilytysaikoihin ja olosuhteisiin. Selvityksessä mukana olevat maat ovat Belgia, Englanti & Wales, Espanja, Hollanti, Irlanti, Italia, Itävalta, Latvia, Luxemburg, Norja, Pohjois-Irlanti, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksa, Skotlanti, Slovakia, Slovenia, Suomi, Tanska, Tshekki, Unkari ja Viro. Selvitys perustuu pääosin van Kalmthout, Knapen ja Morgens-ten toimittamaan kirjaan *Pre-Trial Detention in the European Union* (2009). Osa vastauksista saatiin oikeudellisen verkoston kautta lähetetyllä kyselyllä. Esitetyt tilastot perustuvat pääosin Euroopan neuvoston vuotuisen rikosoikeudelliseen tilastoon (SPACE) vuodelta 2007. Tutkintavankeuteen liittyvät huomiot olosuhteista ja ihmisoikeuksista perustuvat CPT:n maaraportteihin.

Edellytykset tutkintavankeudelle ovat Euroopan maissa hyvin samankaltaiset. Tämä selittyy sillä, että edellytykset on varsin tarkasti määritelty Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Lainsäädännöllisiä sekä käytännöllisiä eroja kuitenkin on siinä, mistä rikoksista tutkintavankeuteen voidaan määrätä ja kuinka pitkäksi aikaa, kuinka kauan tutkintavankeja voidaan säilyttää poliisin tiloissa, mitä vaihtoehtoja tutkintavankeudelle on, kuinka usein näitä vaihtoehtoja käytetään, kuka määrää tutkintavankien oikeuksista, millaiset ovat tapaamiskäytännöt sekä millainen on ulkomaalaisten osuus tutkintavankeista. Tutkintavankien oikeudet ovat muutamaa maata lukuun ottamatta hyvin samankaltaiset.

Tutkintavankien määrät 100 000 asukasta kohden vaihtelevat maittain suuresti. Vuoden 2007 (Space) tilaston mukaan Suomessa tutkintavankeja on vähiten; 10 tutkintavankia 100 000 asukasta kohden. Eniten tutkintavankeja on Virossa, jossa on 70 tutkintavankia 100 000 asukasta kohden. Tutkintavankien osuus kaikista vangeista vaihteli Tshekin 12 prosentista Italian 60 prosenttiin. Tutkittavien maiden keskiarvo oli 25 prosenttia. Tutkintavankien määrä näyttäisi heijastuvan vankien kokonaismäärään.

4.4.1 Tutkintavankeuden perusteet ja tutkintavankien kohtelu

Euroopan maissa edellytykset tutkintavankeuteen määräämiseen ovat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta hyvin samankaltaisia. Yleisesti tutkintavankeuteen voidaan määrätä tilanteissa, joissa on vahva epäily siitä, että henkilö on syyllistynyt rikokseen ja aikoo jatkaa rikosten tekemistä, häiritä rikoksen esitutkintaa tai karata. Tutkintavankeuden perusteena käytetään yleisesti tutkinnallisia syitä, mutta myös juuri uusien rikosten ehkäiseminen on joissain maissa tutkintavankeuden perusteena. Tämän on kuitenkin esimerkiksi Saksassa kritisoitu rikkovan syyttömyysolettamaa. Tutkintavankeutta tulee kaikissa maissa käyttää viimeisenä vaihtoehtona.

Mahdollisuus määrätä epäilty tutkintavankeuteen vaihtelee eri maissa rikoksen vakavuuden ja törkeyden mukaan. Esimerkiksi Portugalissa tutkintavankeuteen voidaan määrätä vain rikoksista, joista on mahdollista saada yli viiden vuoden vankeustuomio. Useissa maissa mahdolliseksi tuomioksi riittää vuosi tai kaksi. Joissakin maissa on erillinen laki terroristiepäiltyjen tutkintavankeudesta.

Selvityksessä mukana olevien maiden välillä on eroja muun muassa siinä, kuinka pitkiksi ajoiksi henkilö voidaan tutkintavankeuteen määrätä sekä siinä, kuinka pitkään tutkintavankien sallitaan olevan poliisin tiloissa. Tutkintavankeuden pituuteen on pyritty ensisijaisesti vaikuttamaan lainsäädännöllisin keinoin.

Kaikissa maissa periaatteena on, että tutkintavankeja tulee kohdella syyttömyysolettaman ja suhteellisuusperiaatteen mukaisesti. Usein kuitenkin juuri tutkintavangit ovat kaikista heikoimmassa asemassa, eivät pääse osallistumaan toimintoihin ja joutuvat olemaan pitkiä aikoja eristyksessä. Eroavaisuuksia maiden välillä on toimintoihin osallistumisessa, vapaa-ajan vietossa, ulkoilussa sekä vierailuiden järjestämisessä ja yhteydenpidossa vankilan ulkopuolelle. Useimmissa maissa yhteydenpito on järjestetty asianmukaisesti.

4.4.2 Tutkintavankeuden vaihtoehdot

Jokaisen selvityksessä mukana olleen maan lainsäädännössä on mainittu vaihtoehtoja tutkintavankeudelle. Näiden vaihtoehtojen käytössä oli kuitenkin suuria eroavaisuuksia.

Yleisesti vaihtoehtona tutkintavankeudelle henkilö voidaan määrätä matkustuskieltoon tai maksamaan takuusumma. Joissakin maissa tuomioistuimien voi antaa melko yksityiskohtaisiakin määräyksiä henkilölle määrättävistä velvoitteista. Henkilö voidaan esimerkiksi velvoittaa ilmoittautumaan tietyin väliajoin poliisilaitokselle. Epäilty voidaan lisäksi määrätä pysymään tietyllä alueella tai vastaavasti hänet voidaan määrätä pysymään poissa tietyiltä alueelta. Epäilty voidaan myös määrätä pysymään poissa tiettyjen ihmisten läheisyydestä. Suomessa tällaiset määräykset sisältyvät käytännössä matkustuskieltoon tai lähestymiskieltoon.

Lähisuhdeväkivaltatapauksissa tekijä voidaan määrätä lähestymiskieltoon. Espanjassa tutkintavanki voidaan lääketieteellisistä syistä sijoittaa myös kotiin tai esimerkiksi vieroitusairaalaan. Lisäksi esimerkiksi Itävallassa on käytössä lukuisia muita menetelmiä

tutkintavankeuden vaihtoehtoiksi, kuten liikkumisen rajoittaminen, koeaika sekä sitoutuminen tiettyihin ehtoihin, kuten raittiuteen, hoitoihin osallistumiseen tai joidenkin henkilöiden välttämiseen. Slovakiassa sitä vastoin voidaan vaihtoehtona tutkintavankeudelle käyttää myös mm. ase- tai auton käyttökieltoa tai määräystä tallettaa tietty rahasumma erilliselle tilille vahinkojen korvaamista varten. Lisäksi luotettava henkilö tai taho voi antaa takuun syytetyn puolesta.

Vaihtoehtoja käytetään suurimmassa osassa selvityksessä mukana olevia maita kuitenkin harvoin. Tästä poikkeuksena on Englanti ja Wales, jossa tutkintavankeuden vaihtoehtoilla, lähinnä takuilla (bail) on etusija ja niitä käytetäänkin runsaasti. Vapauttamiseen takuita vastaan liittyy kuitenkin usein ehtoja, kuten olinpaikkavelvoite, raportointi ja sähköinen valvonta. Sähköinen valvonta on erityisesti Englannissa ja Walesissa saanut jalansijaa ja sen käyttö onkin kaksinkertaistunut muutamassa vuodessa. Myös Hollannissa sähköinen valvonta on otettu yhdeksi tutkintavankeuden vaihtoehtoksi.

Itävallassa on 1.9.2010 alkaen otettu käyttöön sähköinen valvonta (kotiaresti) tutkintavankeuden vaihtoehtona. Rikosprosessilain 173 a §:n mukaan edellytyksenä on, että epäillyllä on asunto, hänen elämänolosuhteensa ovat järjestyksessä ja hän suostuu kotiarestin täytäntöönpanoon. Asiasta päättää tuomari. Epäilyn on sitouduttava noudattamaan kotiarestin ehtoja. Epäilyn ylle asennetaan jalkapanta ja hänen kotiinsa valvontalaitte, joka edellyttää puhelinliittymän olemassaoloa. Tuomitun poistumista ja saapumista kotiin seurataan näillä laitteilla. Kotiaresti voidaan muuntaa tutkintavankeudeksi, jos epäilty peruuttaa suostumuksensa, ei noudata hänelle asetettuja ehtoja taikka tutkintavankeuden tarkoitusta ei voida saavuttaa kotiarestin avulla.

Tutkintavankien määrää on joissain maissa saatu laskemaan ottamalla käyttöön vaihtoehtoisia menetelmiä. Yhtenä esimerkkinä on myös Tshekki, jossa 1990-luvulla otettiin käyttöön menetelmiä, joilla tapauksia voidaan ohjata pois oikeuskäsittelystä. Näitä keinoja ovat ehdollinen syytteistä luopuminen sekä sovinto.

Tutkintavankeuden vaihtoehtojen suuri määrä, mutta vähäinen käyttö nostaa esiin monia kysymyksiä. On huomattava että vaihtoehtojen olemassaolo sinänsä ei riitä vaan vaihtoehtoja pitäisi myös käytännössä soveltaa. Näin on tehty esimerkiksi Englannissa ja Walesissa, jossa tutkintavankeuden ”vaihtoehtoja” tulee käyttää ensisijaisena menetelmänä.

4.4.3 Keinoja tutkintavankeusaikojen lyhentämiseksi

Yhtenä yksinkertaisena keinona tutkintavankeusaikojen lyhentämiseksi on esimerkiksi Englannissa ja Walesissa muutettu lainsäädäntöä siten, että tutkintavankeuden enimmäisaikaa lyhennettiin. Tutkintavankeusajat ovatkin laskeneet, mutta syynä tähän on ollut myös vaihtoehtojen käytön lisääminen. Euroopan maiden tilastoja tarkasteltaessa voidaan todeta, ettei tutkintavankeusajan enimmäisaajan määrittäminen laissa välttämättä vaikuta tutkintavankeusaikojen lyhentävästi.

Yhtenä keinona tutkintavankeusaikojen lyhentämiseksi on käytetty tutkintavankeuden jatkoaikahakemusten käsittelyn muutoksia. Itävallassa määräys tutkintavankeudesta

tulee hakea tuomarilta, joka voi jatkaa tutkintavankeutta ainoastaan painavista syistä. Sloveniassa jatkoaikahakemuksia joudutaan käsittelemään usean tuomarin kokoonpanossa. Tutkiva tuomari (investigating judge) voi määrätä ainoastaan kuukauden pituisen tutkintavankeuden, mutta tämän jälkeen tutkintavankeuden jatkosta päättää kolmihenkinen piirioikeuden tuomareista koostuva paneeli, joka voi jatkaa tutkintavankeutta kaksi kuukautta. Jos epäilystä rikoksesta voi tuomita yli viiden vuoden vankeusrangautukseen, voi korkeimman oikeuden tuomaripaneeli määrätä tutkintavankeudelle kolme kuukautta jatkoa.

4.4.4 Keinoja tutkintavankien olosuhteiden parantamiseksi

Suurimmassa osassa Euroopan maista esitutkintavastuu ja vastuu tutkintavangin säilyttämisestä on eriytetty toisistaan. Tutkinnanjohtajana toimii yleensä syyttäjä. Englannissa ja Walesissa asia on ratkaistu hieman eri tavalla. Siellä poliisi saa vangita henkilön, mutta vangitsemisen jatkamiseksi on tutkinnasta erillään olevan poliisihenkilön annettava alustava tutkintavankeusmääräys. Tämän henkilön tulee myös varmistaa tutkintavangin oikeudenmukainen ja asiallinen kohtelu. Tutkintavangit pyritään myös siirtämään poliisin tiloista mahdollisimman nopeasti tutkintavangeille tarkoitettuihin vankiloihin tai erillistiloihin. Tällöin tutkintavangin oikeudenmukainen kohtelu on pyritty varmistamaan.

Poliisin tiloissa vietettyä tutkintavankeusaikaa on saatu lyhentymään käytäntöjä muuttamalla. Esimerkiksi Norjan oikeusministeriö ja poliisi ovat antaneet suosituksen, että vangitsemismääräyksen saanut vanki tuotaisiin mahdollisuuksien mukaan vankilaan suoraan oikeudesta, siirtoajan ollessa kuitenkin enintään 48 tuntia.

Norjassa on annettu uudet säännökset tutkintavankien terveydentilan seuraamisesta poliisin tiloissa (30.6.2006). Määräysten tarkoituksena on vähentää poliisin tiloissa tapahtuvia kuolintapauksia ja parantaa tutkintavankien olosuhteita. Uusien ohjeiden mukaan lääkärin tulee tarkastaa henkilö, joka on päihtymyksen vuoksi kykenemätön huolehtimaan itsestään, ennen kuin henkilö sijoitetaan selliin. Epäilyllä on koko poliisin tiloissa olonsa ajan oikeus olla yhteydessä lääkäriin ja saada terveydellistä apua. Huonokuntoiset tai päihtyneet tutkintavangit tulee tarkastaa kaikissa olosuhteissa puolen tunnin väliajoin. Määräysten noudattamista valvovat Poliisihallitus ja syyttäjä. Paikallispoliisiviranomaisten on luotava paikallinen valvontamekanismi, jolla varmistetaan, että tutkintavangeille annetaan riittävästi informaatioita hänen oikeuksistaan.

Itävallassa pidätetty on siirrettävä 48 tunnin kuluessa vankilaan (Justizanstalt). Tuomarin on kuultava pidätettyä pikaisesti ja viimeistään 48 tunnin kuluessa päätettävä tutkintavangiksi ottamisesta. Slovakiassa tutkintavanki voidaan sijoittaa poliisin tiloihin enintään 48 tunniksi, erityisen vakavissa rikoksissa 72 tunniksi, jonka aikana vangitseminen on käsiteltävä oikeudessa. Jos oikeus päättää vangitsemisesta, henkilö on vietävä tutkintavankilaan.

Tilanahtauteen on esimerkiksi Tanskassa vastattu lainmuutoksella, joka mahdollistaa tutkintavankien säilyttämisen samoissa tiloissa vankeusvankien kanssa.

5. Työryhmän ehdotukset tutkintavankeuden kehittämiseksi

5.1 Tutkintavankeuden toimeenpano kansainväliset suositukset huomioon ottaen

Useissa maissa tutkintavankien olosuhteet ovat huonommat ja oikeudet rajoitetummat kuin vankeusvangeilla. Syyttömyysolettaman mukaan tutkintavankien oikeuksia tulisi rajoittaa vain siinä määrin kuin tutkintavankeuden toimeenpano välttämättä edellyttää. Työryhmä on selvittänyt, miten tutkintavankeuden toimeenpano tulisi ideaalitulassa kansainväliset suositukset huomioon ottaen järjestää.

CPT:n esittämien suositusten mukaisesti tutkintavankeja tulisi säilyttää Rikosseuraamuslaitoksen ylläpitämissä tiloissa. Tutkintavanki pitäisi siirtää vankilaan viimeistään vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen. Tällöin toimivalta päättää tutkintavankien päiväjärjestyksestä ja kohtelusta olisi Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä. Yhteistyön poliisin kanssa tulisi olla kitkatonta ja toimivaa, millä voidaan turvata mahdollinen yhteydenpitorajoitusten noudattaminen niin, ettei esitutkinnan turvaaminen vaarannu.

Poliisin tiloissa säilytettäisiin edelleen kiinniotettuja ja pidätettyjä. Päihtyneiden säilyttämisestä vastaisi poliisi ainoastaan silloin, kun tapaukseen liittyy rikosperusteita tai häiriökäyttäytymistä. Sen sijaan muiden päihtyneiden hoidosta vastaisivat sosiaali- ja terveysturvaviranomaiset selviämisasemilla.

Lähtökohtana tulisi CPT:n suositusten mukaisesti olla, että tutkintavanki siirretään Rikosseuraamuslaitoksen tiloihin vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen. Jos tutkintavankeja säilytettäisiin lyhyitä aikoja poliisin tiloissa, tutkintavankien säilyttäminen tulisi keskittää pääosin pääpoliisilaitoksille. Tämä edellyttäisi lisäksi, että tutkintavankien päiväjärjestyksestä ja oikeuksista päättämisen ja rikoksen esitutkintavastuun tulisi olla eriytetty toisistaan CPT:n suositusten mukaisesti. Poliisin tutkintavangeille tarkoitetuissa tiloissa tulisi järjestää päivittäin sellin ulkopuolella aktiivitoimintoja kuten kuntoutusta tai opiskelua. Kaikilla tutkintavangeilla tulisi olla yhdenmukaiset mahdollisuudet osallistua tällaisiin toimintoihin, jollei tuomioistuimen määräämistä yhteydenpitorajoituksesta tai laitoksen järjestyksen turvaamisesta yksittäisessä tapauksessa muuta aiheudu.

Tutkintavangeilla tulisi olla myös oikeus osallistua vapaa-ajan toimintaan ja harjoittaa uskontoa sekä mahdollisuus käyttää kirjastopalveluja. Tutkintavangeilla tulisi olla mahdollisuus seurata televisio- ja radio-ohjelmia sekä sanomalehtiä. Tutkintavangeilla tulisi olla mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä omaisiinsa ja asiamieheensä. Muutenkin tutkintavankien oikeuksien tulisi olla yhdenmukaiset riippumatta siitä, mihin laitokseen heidät on sijoitettu. Koska tutkintavankeja säilytettäisiin poliisin säilytystiloissa vain lyhyitä aikoja, toimintojen järjestämisen näissä tiloissa ei tarvitsisi olla yhtä laajaa kuin vankiloissa.

Sekä Rikosseuraamuslaitoksen että poliisin käytössä olevien tutkintavankien säilytystilojen tulisi olla rakenteeltaan ja kunnoltaan sellaiset, että ne soveltuvat myös pitkäaikaiseen asumiseen. Selleissä tulisi olla muun muassa asianmukaiset mahdollisuudet sähkölaitteiden käyttöön, niissä tulisi olla luonnonvalo sekä suihkulla varustettu WC-tila, joka on erotettu muusta sellistä. Säilytystilan yhteydessä tulisi olla myös riittävän suuri ja

kuntoiluun soveltuva ulkoilutila, asianmukaiset tapaamistilat omaisten ja asiamiehen tapaamisiin, soveltuvat kuulustelutilat sekä aktiivitoimintoihin tarvittavat tilat. Tilojen tulisi olla sellaiset, että yhteydenpitorajoitukset pystytään turvaamaan silti rajoittamatta tutkintavangin oikeuksia enempää kuin se on välttämätöntä. Tiloissa tuli olla toimivat sammutusjärjestelmät ja niiden tulisi myös muutoin täyttää pelastuslainsäädännön asetamat vaatimukset.

Asianmukaisten terveydenhuoltopalvelujen tulisi olla saatavilla ympäri vuorokauden joko laitoksessa tai siten, että tutkintavanki kuljetetaan tarvittaessa muualle. Tutkintavangit tulisi sijoittaa siten, että otetaan huomioon hänen tarpeensa esimerkiksi kuntoutukseen ja terveydenhuoltoon, mutta myös mahdolliset turvallisuusriskit ja yhteydenpidon rajoitukset.

Kun poliisilaitoksia, syyttäjälaitoksen toimipisteitä, kärjäoikeuksia ja tutkintavankiloita suunnitellaan ja niiden sijoittamisvaihtoehtoja selvitetään, nykyistä enemmän tulisi kiinnittää huomioita tutkintavankeuden järjestämiseen liittyviin käytännön kysymyksiin. Työryhmän käsityksen mukaan tutkintavankien kuljetusten vähentämiseksi on tärkeää, että tutkintavankien säilytystilat ovat lähellä poliisia ja vangitsemisesta päättävää kärjäoikeutta. Vankiloissa tulisi olla asianmukaiset kuulustelutilat, joissa poliisi toimittaa tarpeelliset kuulustelut. Yhteydenpitorajoitukset tulee vankiloissa pystyä turvaamaan kaikissa tilanteissa. Kuljetustarvetta voidaan vähentää myös sillä, että kaikissa tutkintavankien säilyttämiseen tarkoitetuissa tiloissa olisi käytössä asianmukaiset videoneuvottelulaitteet, joita pääsääntöisesti käytettäisiin kaikissa vangitsemisten ja muihin pakkokeinoihin liittyvien asioiden käsittelyissä.

Tutkintavankeuslaista ja syyttömyysolettamasta johtuen tutkintavangit tulee vankiloissa sijoittaa erilleen vankeusvangeista.

Tietojärjestelmien (poliisi, syyttäjät, tuomioistuimet, täytäntöönpano) tulisi olla yhtenäiset tai yhteensopivat, mikä mahdollistaisi myös tutkintavankeuden toimeenpanon keston ja toimeenpanon yhdenmukaisen tilastoinnin. Yhteydenpitorajoitukset, niiden voimasaolo ja sisältö tulisi olla tarkastettavissa viivytyksettä tietojärjestelmästä.

5.2 Nykytilan ongelmat ja työryhmän ehdotukset

5.2.1 Tutkintavankien määrä ja tutkintavankeuden kesto

Tutkintavankien keskimäärä vankiloissa on kasvanut 1990-luvun lopulta alkaen. Vuodesta 1995 vuoteen 2009 keskimäärä on lähes kaksinkertaistunut. Tutkintavankeusaikojen keskimääräinen pituus on kasvanut 2000-luvulla. Alkuvuodesta 2010 tutkintavankien määrän kasvu on tasaantunut, mutta syksyllä 2010 heidän määränsä on jälleen ollut nousussa. Tämä johtunee poliisin kesällä 2010 ulkomaalaisiin omaisuusrikollisiin kohdistuneesta operaatiosta. Tutkintavankien määrään vaikuttavatkin herkästi esimerkiksi muutokset poliisin toiminnan painopisteissä.

Tutkintavankien määrän kehityksen syiksi on esitetty rikollisuuskehityksessä tapahtuneita muutoksia kuten huumausainerikollisuuden ja järjestäytyneen rikollisuuden lisää-

tymistä sekä rikollisuuden kansainvälistymistä. Ulkomaalaisten vankien ja samalla ulkomaalaisten tutkintavankien määrä on 2000-luvulla lisääntynyt. Myös muuttunut lainsäädäntö eli vuonna 1998 toteutettu rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistus kokonaisuudessaan sekä vangitsemisen edellytysten väljentäminen vuonna 1995 ovat todennäköisesti osaltaan lisänneet tutkintavankien määrää.

Pakkokeinolain 5 a luvun telepakkokeinojen käyttöalan laajenemisella on myös tehostettu laajojen rikosjuttujen tutkintaa, mikä on osaltaan lisännyt tutkintavankeuden käyttöä. Naisten rikollisuuden lisääntyminen on myös lisännyt naistutkintavankien määrää.

Kansainvälisesti vertailtuna tutkintavankien osuus vankiluvusta on Suomessa edelleen varsin matala. Suomessa tutkintavankien osuus vankiluvusta oli vuonna 2009 noin 16 %. Vastaava osuus Euroopan maissa vaihtelee 12 %:n ja 60 %:n välillä (Space 2007). Syyskuussa 2010 (16.9.2010) tutkintavankeja oli vankiloissa yhteensä 661, mikä muodostaa noin 20 % vankiluvusta. Tämän lisäksi tutkintavankeja oli poliisin tiloissa 111. Poliisivankiloissa säilytettävät tutkintavangit mukaan lukien tutkintavankeja oli noin 23 % kaikista vangeista..

Tutkintavankien määrän kasvu on aiheuttanut tilanahtautta tutkintavankiloiksi määräytyissä vankiloissa siitä huolimatta, että vankiluku kokonaisuudessaan on laskenut.

Tutkintavankeudelle vaihtoehtoisten pakkokeinojen kuten sähköisesti valvotun matkustuskiellon käytöllä voitaisiin vähentää tutkintavankien määrää ainakin sellaisissa tapauksissa, joissa ei ole olemassa kolluusiovaaraa. Myös muita tutkintavankeuden vaihtoehtoja tulee aktiivisesti kehittää. Toisaalta on huomattava, että tutkintavangin tehokas erillään pitäminen rikosasian esitutinnan alkuvaiheessa tehostaa ja nopeuttaa rikosasian käsittelyä, millä voidaan lyhentää tutkintavankeuden kokonaispituutta.

Merkittävä tutkintavankeuden keston vaikuttava seikka on rikosprosessin kesto. Rikosprosessin (esitutkinta, syyteharkinta ja oikeudenkäynti) keston lyhentämisellä pystyttäisiin vähentämään myös tutkintavankeudesta aiheutuvia ongelmia. Vireillä on useita hankkeita, joilla pyritään nopeuttamaan rikosprosessia. Muun muassa poliisin ja syyttäjien tulosohjauksessa on kiinnitetty huomiota erityisesti pitkään vireillä olleiden asioiden hoitamiseen. Perustuslakivaliokunta on mietinnössään (PeVM 1/2010 vp) vaatinut oikeusministeriötä ja sisäasiainministeriötä laatimaan kokonais selvityksen toimenpiteistä pitkäkestoisten oikeudenkäyntien vähentämiseksi. Asiaa selvitetään oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön asettamassa työryhmässä, jonka määräaika päättyy 31.10.2010.

Työryhmä pitää meneillään olevia toimenpiteitä rikosprosessin keston lyhentämiseksi tarpeellisina. Esimerkiksi esitutinnan rajoittamista, rikosasioiden käsittelyn keskittämistä ja prosessisuunnittelua kehitettäessä vangitsemiseen liittyvät seikat tulisi ottaa yhtenä tekijänä huomioon. Erityisesti ulkomaalaisten vangittujen rikosasioita varten voitaisiin arvioida joudutetun käsittelyn käyttöönottamista.

5.2.2 Tutkintavankeuden vaihtoehdot

Työryhmä on tarkastellut tutkintavankeuden vaihtoehtoja aiemmin eri yhteyksissä tehtyjen selvitysten perusteella sekä vertailemalla kansainvälisiä käytäntöjä. Tutkintavankeuden vaihtoehtoina on ollut esillä sähköisesti valvottu matkustuskielto, vakuusjärjestelmän käyttöönotto ja päihdehoitoon sijoittamisen käyttö nykyistä laajemmin. Kaikkiin vaihtoehtoihin liittyy sekä periaatteellisia kysymyksiä että kysymys siitä, millaisia todellisia vaikutuksia uuden pakkokeinon käyttöönotolla saavutettaisiin. Näitä kysymyksiä on käsitelty tarkemmin pakkokeinotoimikunnan mietinnössä⁴, mutta toimikunnallaakaan ei ollut mahdollista selvittää syvällisesti näitä vaihtoehtoja toimeksiantonsa ja määräaikansa puitteissa.

Sähköistä valvontaa selvittänyt työryhmä esitti sähköisesti valvotun matkustuskiellon käyttöönottamista.⁵ Sähköisen valvonnan työryhmän ehdotuksia sähköisesti valvotusta matkustuskiellosta ei ole toistaiseksi otettu jatkovalmisteluun.

Työryhmällä ei ole ollut mahdollisuuksia aikataulunsa puitteissa selvittää tutkintavankeuden vaihtoehtojen toimivuutta, eikä tämä ole kuulunut työryhmän toimeksiantoon. Edellä mainittujen selvitysten perusteella työryhmä kuitenkin katsoo, että tutkintavankeuden vaihtoehtoja muun muassa sähköisesti valvottua matkustuskieltoa voitaisiin käyttää Suomessa. Sitä voitaisiin käyttää vangitsemisen sijasta ainakin tapauksissa, joissa ei ole kolluusiovaaraa. Myös muut tutkintavankeuden vaihtoehdot saattaisivat tulla kysymykseen tietyissä tilanteissa. Tällainen on esimerkiksi ns. vakuusjärjestelmä (bailjärjestelmä), jota käytetään esimerkiksi Itävallassa. Erilaisten vaihtoehtojen käyttöönotolla voitaisiin kuitenkin vähentää tutkintavankeuteen ja siten myös tutkintavankien määrään ja tutkintavankeuden keston liittyviä ongelmia. Tämän vuoksi tällaisen oikeusvertailevan selvityksen tekeminen olisi työryhmän mielestä tarpeellista. Tutkintavankeuden käytöstä on hiljattain ilmestynyt laaja tutkimus, joka myös voisi olla pohjana selvityksessä.⁶

Työryhmä ehdottaa, että käynnistetään kattava selvitys tutkintavankeuden erilaisista vaihtoehdoista, vaikutuksista ja niiden soveltuvuudesta sekä mahdollisuudesta ottaa niitä käyttöön Suomessa. Tämä on tärkeää myös uusien EU:n puitteissa valmisteilla tai implementoitavana olevien puitepäästösten ja direktiivien kansallista soveltamista valmisteltaessa.

5.2.3 Tutkintavankien säilyttämisen vähentäminen poliisivankiloissa

Poliisivankiloissa säilytettävien tutkintavankien keskimäärä on nykyisin korkeammalla tasolla kuin 1990-luvun puolivälissä, mutta kasvu on tältä osin tasoittunut.

Eriyisen ongelmallinen ryhmä ovat pitkiä aikoja poliisivankiloissa säilytetyt tutkintavangit. Vuonna 2009 noin 7 prosenttia poliisivankilassa säilytettävistä vangeista oli siellä yli kuukauden. Joissakin yksittäisissä tilanteissa säilytysaika poliisivankilassa on jopa

⁴ Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus (KM 2009:2)

⁵ Sähköinen valvonta, oikeusministeriön työryhmä mietintö (2007:17).

⁶ Kalmhout -Knapen-Morgenstern: Pre-trial Detention in the European Union, 2009.

vuoden. Syinä pitkille säilytysajoille poliisivankilassa ovat esitutinnan pitkä kesto, yhteydenpitorajoitusten turvaaminen ja joidenkin vankien kohdalla heidän oma haluttomuutensa siirtyä tavalliseen vankilaan. Tilannetta voidaan pitää ongelmallisena erityisesti siksi, että poliisivankiloiden olosuhteet ovat niin CPT:n kuin eduskunnan oikeusasiamiehenkin selvitysten mukaan soveltumattomat pitkäaikaiseen säilytykseen.

CPT on jokaisessa neljässä tarkastuskertomuksessaan huomauttanut Suomea tutkintavankien säilyttämisestä poliisivankiloissa. CPT katsoo, ettei tutkintavankeja tulisi säilyttää poliisivankiloissa, koska säilytysvastuun ja esitutkintavastuun erottelu ei toteudu ja toisaalta olosuhteet poliisivankiloissa ovat sopimattomat pitkäaikaiseen asumiseen. CPT on todennut, että esitutkintaviranomaisen ja tutkintavankien säilyttämisestä vastaavan viranomaisen tulisi olla eri viranomainen, jotta voitaisiin välttää painostuksen vaara.

Tutkintavankien säilyttäminen poliisivankiloissa etenkin pitkiä aikoja on ongelmallista edellä kuvatuista syistä. Työryhmä katsoo, ettei lähitulevaisuudessa ole mahdollisuutta luopua kokonaan tutkintavankien säilyttämisestä poliisivankiloissa. Tämä johtuu muun muassa vankiloiden tilanahtaudesta ja yhteydenpitorajoitusten valvontaan liittyvistä puutteista.

Työryhmä on myös arvioinut mahdollisuutta siirtää osa poliisivankiloista Rikosseuraamuslaitoksen alaisuuteen. Tämä olisi kuitenkin ongelmallista muun muassa siksi, että poliisivankiloissa säilytetään pääasiassa muita kuin tutkintavankeja. Tilojen hallinnollisesta siirtämisestä ei tämän vuoksi olisi saavutettavissa sellaisia etuja, joilla tilojen osittaista siirtämistä voitaisiin pitää tarkoituksenmukaisena tai perusteltuna. Näistä syistä työryhmä pitää tarkoituksenmukaisena toimenpiteitä, joilla tutkintavankien siirtäminen poliisivankilasta tavalliseen vankilaan tapahtuu nykyistä nopeammin.

Työryhmä ehdottaa, että tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:ää muutetaan siten, että säännös edellyttäisi tutkintavangin sijoittamista tavalliseen vankilaan nykyistä nopeammin. Työryhmä ehdottaa, että tutkintavangin poliisivankilassa säilyttämisen lähtökohtaista enimmäisaikaa laskettaisiin nykyisestä neljästä viikosta kahteen viikkoon. Perusteita työryhmä ei ehdota muutettavaksi, vaan sijoittaminen poliisiin tiloihin edellyttäisi nykyiseen tapaan, että sijoittaminen olisi välttämätöntä tutkintavankien erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka että rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii. Kuten nykyisinkin tästä voitaisiin poiketa, jos tutkintavangin säilyttämiselle poliisivankilassa olisi erittäin painava syy. Pakkokeinolainsäädännön uudistamisen yhteydessä on tarkoitus täsmentää menettelyä, jolla sijoittaminen poliisiin säilytystilaan saatetaan tuomioistuimen käsiteltäväksi. Työryhmä pitää tältä osin hallituksen esityksessä (HE 222/2010 vp) ehdotettuja täsmennyksiä riittävinä.

Työryhmä katsoo, ettei tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 4 momentissa tarkoitettuna erittäin painavana syynä lähtökohtaisesti pidettäisi tutkintavangin omaa pyyntöä. Omasta pyynnöstään poliisivankilassa säilytettävää siirrettäisiin tavalliseen vankilaan, jollei yksittäistapauksessa olisi esimerkiksi vangin turvallisuuden takaamisesta johtuvaa poikkeuksellista syytä säilyttää tutkintavankia poliisivankilassa.

Työryhmän arvioi, että vankilaan sijoitettujen tutkintavankien määrä nousisi arviolta 20–35. Tämä aiheuttaisi entisestään tilanahtautta tutkintavankilana toimivissa vankiloissa. Lisäksi yhteydenpitorajoitusten täytäntöönpano ja toimintojen järjestäminen olisivat käytännössä nykyistä haasteellisempia toteuttaa. Vaikka vankiluku on kokonaisuudessaan viime vuosina laskenut, tutkintavankilat ovat edelleen pääsääntöisesti yliasutettuja. Tämän vuoksi tutkintavankien määrän lisääntymiseen tulisi varautua selvittämällä tutkintavankien sijoittamismahdollisuuksia muihinkin kuin nykyisiin vankiloihin. Tämä edellyttäisi oikeusministeriön asetuksen muuttamista.

Työryhmä ehdottaa, että tutkintavankien sijoittaminen vankiloihin arvioidaan kokonaisuutena uudelleen siten, että yliasutusta tietyissä vankiloissa voidaan purkaa. Vankipaikkamitoituksessa otetaan huomioon se, että yhä suurempi osa tutkintavangeista säilytetään vankiloissa eikä enää poliisivankiloissa.

Tutkintavangeille määrättyjen yhteydenpitorajoitusten valvontaan liittyy monenlaisia ongelmia. Rajoitusten toteuttaminen on vankiloissa suurten osastojen vuoksi usein hankalaa. Erilläänpidon varmistamiseksi tutkintavankeja saatetaan säilyttää poliisivankilassa pidempään kuin esitutkinnan toimittaminen sinänsä edellyttäisi. Toiminnoissa, ulkoilussa ja kuljetuksissa rajoitusten valvonta edellyttää erityisjärjestelyjä ja joissain tapauksissa tämä on epäonnistunut.

Työryhmän saaman selvityksen perusteella merkittäviä esteitä tutkintavankien nopeammalle siirtämiselle tavalliseen vankilaan ovat vankiloiden vähäiset ja/tai puutteelliset kuulustelutilat ja yhteydenpitorajoitusten toteuttamiseen liittyvät ongelmat. On myös huomattava, että lisääntynyt tutkintavankien säilyttäminen vankiloissa sitoo poliisin resursseja ja työaikaä kuulustelumatkoihin. Joissakin tapauksissa järjestely voi mahdollisesti pitkittää esitutkinta- ja tutkintavankeusaikaa.

Merkittävänä syynä yhteydenpitorajoitusten valvonnan vaikeuteen on tutkintavankiloina käytettävien vankiloiden yliasutus.

Työryhmä ehdottaa, että tutkintavankeja säilyttäviin tutkintavankiloihin rakennetaan kunnolliset kuulustelutilat. Kuulustelutilan rakentaminen jokaiseen tutkintavankilaan maksaisi noin 300 000 euroa. Lisäksi yhteydenpitorajoitusten valvonnan sekä erilläänpidon asettamat vaatimukset otetaan jatkossa huomioon sekä vankiloiden käytännöissä että myös vankiloita rakennettaessa ja peruskorjattaessa.

Työryhmän saaman selvityksen mukaan yhteydenpitorajoitusten ongelmana ovat olleet myös niiden epämääräisyys: usein niitä vankeja, joista tutkintavanki olisi pidettävä erillään, ei ole mitenkään yksilöity päätöksessä. Tutkintavankien totaalinen erilläänpito kaikista muista vangeista on erittäin haasteellista, jollei jopa mahdotonta vankiloiden suurista osastoista, henkilökunnan vähyydestä ja muista vastaavista seikoista johtuen. Tämän vuoksi vankiloissa ei aina tiedetä, mihin rajoituksen valvonnassa erityisesti olisi syytä kiinnittää huomiota ja mikä olisi riittävä laajuus rajoituksen turvaamiselle. Rajoituksia ei myöskään aina muisteta poistaa, vaikka erilläänpidon tarve on poistunut. Pak-

kokeinolainsäädännön uudistamisen yhteydessä yhteydenpitorajoitusten määräämistä koskevia säännöksiä on tarkoitus täsmentää, mikä vähentää edellä mainittuja ongelmia.

Työryhmä ehdottaa, että yhteydenpitorajoitusten valvontaa kehitetään poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyönä. Lisäksi työryhmä ehdottaa, että poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen tietojärjestelmiä kehitetään nykyistä yhtenäisemmiksi siten, että vankien sijoitteluun liittyvät turvallisuusustekijät ja mahdolliset yhteydenpitorajoitukset pystytään ottamaan huomioon tutkintavankeuden toimeenpanossa ja tieto on saatavilla sähköisessä muodossa.

Työryhmä ehdottaa, että arvioidaan poliisin ja Rikosseuraamuslaitoksen rekistereitä koskevien säännösten muutostarpeet siten, että yhteydenpitorajoituksia valvovien virkamiesten on mahdollista saada rekistereistä valvonnan kannalta tarvittavat tiedot esteettömästi ja ajantasaisina.

5.2.4 Tutkintavankien olosuhteet ja toiminnot

Valtaosassa poliisivankiloista ei ole tutkintavangeille viriketoimintaa sellin ulkopuolella, vaan toiminnot rajoittuvat kuntoiluun ulkoilun yhteydessä. Ohjattua toimintaa ei poliisivankiloissa järjestetä, vaan sellainen perustuu vangin omatoimisuuteen ja rajoittuu käytännössä sellissä tapahtuvaan toimintaan kuten television katseluun.

Poliisivankiloiden sellitilojen rakenteellisesta kunnosta saadussa selvityksessä kävi ilmi, että vuonna 2008 lähes kaikissa säilytystiloissa selleistä puuttui erillinen WC-tila ja sammutusjärjestelmä. Muutama tutkintavankeja säilyttävä poliisin tila oli vielä heikommassa kunnossa. Vain seitsemässä tilassa oli erillinen WC-tila tai asianmukainen sammutusjärjestelmä. Erityisesti sammutusjärjestelmien puuttuminen on tutkintavankien henkilökohtaisen turvallisuuden kannalta sekä henkilökunnan työturvallisuuden kannalta erittäin huolestuttavaa. Useimmissa poliisivankiloissa selleistä puuttuu sähköpistoke, joka mahdollistaisi esimerkiksi television tai radion seuraamisen.

Työryhmä ehdottaa, että paloturvallisuus vapautensa menettäneiden poliisin säilytystiloissa saatetaan viipymättä pelastuslain edellyttämälle tasolle. Yhtenä ratkaisuna tähän on säilytystilojen varustaminen automaattisilla palonsammutuslaitteistoilla. Sisäasiainministeriön arvion mukaan vapautensa menettäneiden säilytystilojen turvallisuustason parantaminen vuoteen 2015 mennessä vaatisi noin 4 miljoonan euron investoinnit.

Vuoden 2009 selvityksen mukaan suurin osa tutkintavankeja säilyttävistä poliisivankiloista oli edelleen samassa kunnossa kuin vuonna 2008. Toisaalta tutkintavankien säilytystä on keskitetty ja 16 tilassa tutkintavankien säilytys on lopetettu. Seitsemän poliisivankilaa on tällä hetkellä hyvässä kunnossa.

Tutkintavangin ajanviettomahdollisuudet vankiloissa on pääsääntöisesti toteutettu asianmukaisesti. Tutkintavangeilla on mahdollisuus niin television, radion kuin lehtien-

kin seuraamiseen sellissä ja usein myös sen ulkopuolella. Myös ruokailu on järjestetty ohjeistusten mukaisesti.

Poliisin tiloissa toiminnot ovat sitä vastoin hyvin vähäisiä. Aktiivitoimintotilat ovat poliisivankiloissa puutteellisia, eikä useimmissa säilytystiloissa niitä ei ole lainkaan. Lisäksi useimmissa poliisivankiloissa ulkoilutilat eivät täytä niille asetettavia vaatimuksia. Joissakin poliisivankiloissa tutkintavangeille tarkoitettut ulkoilutilat puuttuvat kokonaan, ja tutkintavangit joutuvat ulkoilemaan esimerkiksi autojen pysäköintiin tarkoitettulla alueella.

Poliisivankiloissa tutkintavangin ajanviettomahdollisuudet painottuvat sellissä tehtävään toimintaan. Useimmissa poliisivankiloissa ei ole mahdollisuutta television tai radion seuraamiseen sellissä. Yhdessäkään poliisin tilassa ei ole mahdollista seurata televisiota, radiota tai lehtiä sellin ulkopuolella. Sellin ulkopuolinen toiminta rajoittuu poliisin tiloissa käytännössä omaehtoiseen kuntoiluun ulkoilun yhteydessä.

Kuten edellä on todettu, CPT pitää poliisivankiloiden olosuhteita soveltumattomina pitkäaikaiseen asumiseen. CPT on vaatinut Suomea turvaamaan poliisivankiloissa säilytettävälle tutkintavangeille vähintään tunnin ulkoilun päivittäin sekä riittävän viriketoiminnan. CPT:n lähtökohtana on ollut, että tutkintavangin tulisi voida olla kohtuullinen aika päivästä sellinsä ulkopuolella.

Työryhmä katsoo, että tavoitteena tulee olla tutkintavankien säilytyksen keskittäminen nykyistä harvemmille poliisiasemille. Työryhmä ehdottaa, että näiden poliisiasemien poliisivankiloiden tilat peruskorjataan siten, että sellit, tutkintavangeille tarkoitettut aktiivitoimintotilat ja ulkoilutilat korjataan asianmukaiseen kuntoon. Tässä yhteydessä muutamassa poliisivankilassa vielä käytössä olevat ulkoiluhäkit poistetaan käytöstä. Tiloihin rakennetaan mahdollisuuksien mukaan myös saunatilat. Työryhmän saaman alustavan arvion mukaan näiden tilojen kunnostaminen maksaisi noin 7,6 miljoonaa euroa. Jos ainoastaan tutkintavankien säilyttämiseen käytetyt tilat kunnostettaisiin, siitä aiheutuisi noin 3,5 miljoonan euron kustannukset. Peruskorjausten tekeminen kaikissa näissä säilytystiloissa tulee aloittaa mahdollisimman pikaisesti. Korjauskustannusten vaikutus vuokriin on arviolta 240 000 €/vuosi.

Vankiloissa sellitilat ovat pääasiassa hyvässä kunnossa. Merkittävän ongelman muodostavat kuitenkin peruskorjaamattomien vankiloiden paljusellit, joita on käsitelty edellä CPT:n huomautusten yhteydessä. Myös tutkintavankeuslaissa lähtökohtaisesti asetettu vaatimus tutkintavankien säilyttämisestä erillään vankeusvangeista aiheuttaa vaikeuksia ja ongelmia joissakin vankiloissa. Työryhmä pitää meneillään olevia perusparannuksia ja uudisrakennustöitä pääosin riittävinä, koska paljuselliongelma tulee suunniteltujen toimenpiteiden myötä poistumaan vuoteen 2014 mennessä tutkintavankeja säilyttävissä vankiloissa Hämeenlinnan vankilaa lukuun ottamatta. Hämeenlinnan peruskorjauksen valmistelu on aloitettu ja kustannusarvio on noin 40 miljoonaa euroa.

Työryhmä ehdottaa, että selvitetään mahdollisuudet nopeuttaa paljusellien poistamista käytöstä, erityisesti naistutkintavankien tiloissa Hämeenlinnan vankilassa.

Työryhmä pitää kysymystä vankiloiden ja poliisivankiloiden tilojen saattamisesta pelastus- ja rakennuslainsäädännön ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden vaatimusten asettamalle tasolle välttämättömänä toteuttaa mahdollisimman nopeasti, ja ehdottaa, että asia pyritään saamaan seuraavaan hallitusohjelmaan.

Vankiloissa järjestään tutkintavangeille sellin ulkopuolisia toimintoja, mutta käytännössä kaikille tutkintavangeille ei pystytä järjestämään toimintoja. Esimerkiksi Vantaan vankilassa vain osa tutkintavangeista pääsee osallistumaan vankilan järjestämään toimintaan. Muut vangit joutuvat viettämään pääosan päivästä omassa sellissään. CPT on esittänyt kaikkien Suomeen tekemiensä tarkastusten yhteydessä, että myös vankiloissa tutkintavangeille järjestettäviä toimintoja tulisi lisätä.

Työryhmä ehdottaa, että tutkintavankien toimintamahdollisuuksia ja toimintaohjelmia tulee lisätä vankiloissa. Tulosohjauksessa painotetaan tutkintavankien mahdollisuutta sellin ulkopuolisiin toimintoihin osallistumiseen. Tätä voidaan edistää myös siten, että rangaistusajan suunnittelu aloitetaan

5.2.5 Yhdenmukaiset oikeudet

Työryhmän saamien selvitysten perusteella käytännöt tutkintavankien erilaisten oikeuksien toteuttamisessa eroavat runsaasti eri laitosten kesken. Erityisen suuret erot ovat poliisivankiloiden ja vankiloiden välillä. Myös vankiloissa ja poliisivankiloissa on keskinäisiä eroja ja käytäntöjä siinä, kuinka vankien tapaamiset, puhelimen käyttö, kirjeenvaihto ja muut vastaavat oikeudet on järjestetty. Useimmissa poliisivankiloissa ei ole kunnollisia tapaamistiloja omaisten ja läheisten tapaamiseen. Missään poliisivankiloissa ei ole myöskään tiloja esimerkiksi perhetapaamisten järjestämiseen.

Työryhmä ehdottaa, että selvitetään, tulisiko poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia täsmentää tutkintavankien kohtelun saattamiseksi yhdenmukaiseksi sekä vankiloissa että poliisivankiloissa. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota toimintojen järjestämistä koskevaan sääntelyyn.

Työryhmä ehdottaa, että Poliisihallitus laatii CPT:n suositusten mukaiset yhtenäiset ohjeet tutkintavankien päiväjärjestyksestä ja huolehtii siitä, että käytännöt poliisivankiloissa uudistetaan ohjeistuksen mukaisesti. Lisäksi Poliisihallituksen tulee varmistaa, että henkilöstölle tarjotaan riittävä koulutus.

Työryhmä pitää tärkeänä, että oikeus avustajan käyttämiseen tulee sallia ennen virallisen kuulustelun alkua. Vapautensa menettäneelle tulee ilmoit-

taa hänen oikeuksistaan kirjallisesti ja heidän ymmärtämällään kielellä. Myös tiedot laitoksen päiväjärjestyksestä tulee antaa vangitulle kirjallisena.

Työryhmä toteaa, että tutkintavankien tapaamisolosuhteiden parantamiseksi tulee poliisivankiloiden yhteyteen edellä mainittujen korjaushankkeiden yhteydessä rakentaa tila valvomattomien tapaamisten mahdollistamiseksi. Erityisesti asianajajien ja muiden oikeusavustajien tapaamiset tulee järjestää valvomattomissa tiloissa ja siten, että tutkintavangin ja hänen avustajansa välillä ei ole asiakirjojen vaihtamisen ja käsittelyn estävää väliseinää.

Joissakin poliisivankiloissa esitutkintavastuun ja säilytysvastuun erottelu on edelleen epäselvä. Ongelmallisena voidaan pitää sitä, että rikoksen esitutkinnasta vastaavat virkamiehet osittain päättävät tutkintavangin tapaamisoikeuksista, joista päättäminen kuuluisi säilytyksestä vastaaville virkamiehille.

Työryhmä toteaa, että Euroopan neuvoston kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan komitean (CPT) vaatimus esitutkintavastuun ja säilytysvastuun erottelusta täytyy toteuttaa tutkintavangin oikeuksien turvaamiseksi. Työryhmä ehdottaa, että Poliisihallitus antaa poliisivankiloille yhtenäiset ohjeet siitä, mistä asioista lainsäädännön mukaan päättää säilytyksestä vastaava virkamies ja mistä asioista tutkinnasta vastaava virkamies.

Käytännön ongelmia syntyy lisäksi siitä, että poliisin tiloissa säilytetään niin pidätettyjä, vangittuja, ulkomaalaislain nojalla säilytettäviä kuin päihtyneitä. Tarkastuksissa on tullut ilmi, ettei poliisihenkilökunta ole aina tietoinen eri perustein kiinniotettujen oikeuksista ja heitä koskevista erityissäännöksistä. Ongelman korjaamiseksi on painotettu ohjeistusta ja koulutusta.

Työryhmä ehdottaa, että poliisin tietojärjestelmiin tehtäisiin tarvittavat muutokset siten, että ohjeistukset eri perustein poliisin tiloissa säilytettävistä tulisi automaattisesti esiin, kun kiinnioton peruste kirjataan tietojärjestelmään. Työryhmän mielestä myös henkilöstön koulutusta on syytä lisätä.

Terveydenhuollon järjestämisessä on eroja poliisivankiloiden kesken ja suhteessa vankiloihin. Yhtenäisiä menettelytapoja tai ohjeistuksia terveydenhuollosta ei ole, vaan terveydenhuoltojärjestelyt ovat pitkälti laitoskohtaisia, mikä voi käytännössä aiheuttaa eroja tutkintavankien pääsyyn terveydenhuoltoon. Myös CPT on tarkastuksissaan kiinnittänyt huomiota terveydenhuollon saatavuuteen niin poliisivankiloissa kuin vankiloisakin.

Työryhmä esittää, että poliisilaitokset ryhtyvät yhteistyössä paikallisten terveydenhuoltoviranomaisten kanssa toimenpiteisiin terveydenhuollon järjestämiseksi siten, että terveydenhuollon palvelut ovat tutkintavankien saatavilla kaikissa poliisivankiloissa.

Työryhmä esittää, että niin vankiloissa kuin poliisivankiloissa pyritään siihen, että tutkintavangille tarjotaan tarvittaessa tilaisuus päästä terveydenhuoltohenkilöstön vastaanotolle mahdollisimman nopeasti.

5.2.6 Muut nykytilan ongelmat ja ehdotukset

Tutkintavankien kuljetukset työllistävät sekä poliisia että vankiloita. Tutkintavanki tai vankeusvanki voidaan joutua sijoittamaan toiseen vankilaan tai poliisivankilaan lyhyeksi aikaa oikeudenkäynnin vuoksi. Tutkintavankien kuljetuksissa on havaittu ongelmia yhteydenpitorajoitusten valvonnassa.

Vaikka videoneuvottelulaitteiden käyttö pakkokeinoasioiden käsittelyssä on lisääntynyt, niitä ei työryhmän saaman selvityksen mukaan käytetä läheskään aina silloin, kun niiden käyttö olisi mahdollista.

Työryhmä ehdottaa, että videoneuvottelulaitteet hankitaan jokaiseen poliisivankilaan ja vankilaan ja niiden käyttöä vangitsemisasiossa lisätään. Videoneuvottelulaitteiden käytön tulisi olla ensisijaista vangitsemisesta ja yhteydenpitorajoituksista päätettäessä.

Käytännössä ongelmana ovat myös tutkintavangit ja vangit, joita kuljetetaan vähäisten rikosasioiden käsittelyyn pitkiäkin matkoja. Tällaiset kuljetukset sitovat huomattavasti resursseja. Tuomitun oikeusturvan kannalta ei voida pitää välttämättömänä, että uudesta rikoksesta syytetty vanki tai tutkintavanki olisi aina itse fyysisesti läsnä vähäisenä pidettävän rikosasian käsittelyssä. Ongelmana on, ettei laissa ole mahdollistettu videoyhteyksien käyttöä vähäisten rikosasioiden käsittelyssä syytetyn tahdosta riippumatta. Videoneuvottelulaitteiden tekninen kehitys on ollut nopeaa ja niiden käytössä voidaan taata lähes sama kuulemisen välittömyys kuin läsnä olemalla. Työryhmä katsoo, etteivät myöskään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset vaarannu tapauksessa, jossa syytetyllä on mahdollisuus osallistua asian käsittelyyn videoneuvotteluteitse.

Työryhmä ehdottaa, että selvitetäisiin mahdollisuutta laajentaa videoneuvottelulaitteiden käyttöalaa sellaisten rikosasioiden oikeuskäsittelyyn, joissa tutkintavanki tai vanki on vastaajana.

Suomessa ei ole saatavilla yhtenäistä tilastoa tutkintavankeuden kokonaiskestosta. Rikosseuraamusviranomaisilla ja poliisilla on oma tilastonsa. Työryhmän käsityksen mukaan olisi tärkeää, että olisi saatavilla yksi yhtenäinen tilasto, josta yksiselitteisesti ja helposti selviäisi tutkintavankeuden kokonaispituus. Työryhmä on havainnut, että myös yhteydenpitorajoitusten tilastointi on puutteellista siten, ettei yhteydenpitorajoitusten määristä, sisällöistä eikä kestosta ole saatavilla täsmällistä tietoa.

Työryhmä ehdottaa, että tutkintavankeuteen ja yhteydenpitorajoituksiin liittyviä tilastollisia ongelmia ja niiden syitä selvitetään perusteellisesti. Samalla pyritään löytämään ratkaisuja, joilla tilastojen oikeellisuutta ja käyttökelpoisuutta parannetaan nykyisestä. Selvitys voitaisiin toteuttaa jo-

ko osana edellä mainittua tutkintavankeuden vaihtoehtoja koskevaa selvitystä taikka itsenäisenä selvitystyönä.

Työryhmän työn aikana on noussut esille myös tarve järjestää tutkintavankiasioissa työskenteleville koulutusta lainsäädännöstä ja ohjeistuksista.

Työryhmä ehdottaa, että syyttäjille, tuomareille, poliiseille ja rikosseuraamusalan henkilökunnalle järjestetään koulutusta uudistuksista.



OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7091
ISBN 978-952-259-072-5 (nid.)
ISBN 978-952-259-073-2 (PDF)
Hinta/pris 20,00 €

TILAUKSET
Edita Prima Oy
Asiakaspalvelu
vaihde 020 450 011
faksi 020 450 2470
asiakaspalvelu.prima@edita.fi

BESTÄLLNINGAR
Edita Prima Ab
Kundservice
växel 020 450 011
fax 020 450 2470
asiakaspalvelu.prima@edita.fi